

TARTU ÜLIKOOL
FILOSOOFIATEADUSKOND
UURALI KEELTE ÕPPETOOL

Nikolay Kuznetsov
LÄHIKOHAKÄÄNDED
KOMI KEELE KOHAKÄÄNETE SÜSTEEMIS
Magistritöö
Juhendaja dotsent Tõnu Seilenthal

TARTU 2002

SISUKORD

SAATEKS	4
1. SISSEJUHATUS	6
1.1. KÄÄNDE MÕISTEST KOMI KEELETEADUSES	6
1.2. ÜLDIST KÄÄNETEST	6
2. LÄHIKOHAKÄÄNDED KOHAKÄÄNETE SÜSTEEMIS	12
2.1. KOMI KEELE KOHAKÄÄNDED	12
2.1.1. <i>Sise- ja väliskohakäänded</i>	12
2.1.2. <i>Lähikohakäänded</i>	14
2.2. KOHAKÄÄNETE FUNKTSIONAALNE MUDEL	17
2.2.1. <i>Sise- ja väliskohakäänete funktsionaalne mudel</i>	19
2.2.2. <i>Lähikohakäänete funktsionaalne mudel</i>	20
2.3. KOMI KEELE KOHAKÄÄNETE UURIMISLUGU	22
2.3.1. <i>Komi kohakäänded esimestes grammatikates</i>	22
2.3.2. <i>Komi kohakäänded keeleajaloo aspektist</i>	24
2.3.3. <i>Üksikute käänete ja käänderühmade uurimine</i>	27
2.4. KOHAKÄÄNETE FUNKTSIOONID	30
2.4.1. <i>Sisekohakäänded</i>	30
2.4.1.1. Illatiiv	30
2.4.1.2. Inessiiv	33
2.4.1.3. Elatiiv	36
2.4.1.4. Prolatiiv	40
2.4.2. <i>Väliskohakäänded</i>	42
2.4.2.1. Egressiiv	42
2.4.2.2. Aproksimatiiv	46
2.4.2.3. Terminatiiv	48
2.4.3. <i>Lähikohakäänded</i>	50
2.4.3.1. Aproksimatiiv-Illatiiv	51
2.4.3.2. Aproksimatiiv-Inessiiv	52
2.4.3.3. Aproksimatiiv-Elatiiv	53
2.4.3.4. Aproksimatiiv-Prolatiiv	54
2.4.3.5. Aproksimatiiv-Egressiiv	54
2.4.3.6. Aproksimatiiv-Terminatiiv	55

2.5. POSSESSIIVNE KÄÄNAMINE.....	55
2.6. KOHAKÄÄNETE FUNKTSIONAALSED VASTED.....	60
2.7. KOMI KEELE LÄHIKOHAKÄÄNETE PARALLEELID LÄHISUGULASKEELTES.....	62
2.8. LÄHIKOHAKÄÄNETE STATISTILINE ÜLEVAADE.....	65
3. KOKKUVÕTE	69
LÜHENDID	73
KIRJANDUS	75
МАТЫС-ИНА ВЕЖЛӢГЪЯС КОМИ КЫВЛӢН ИНА ВЕЖЛӢГЪЯС СИСТЕМАЫН	
<i>РЕЗЮМЕ</i>	81
ПРИБЛИЗИТЕЛЬНО-МЕСТНЫЕ ПАДЕЖИ В СИСТЕМЕ МЕСТНЫХ ПАДЕЖЕЙ КОМИ	
ЯЗЫКА <i>РЕЗЮМЕ</i>.....	83

SAATEKS

Käesoleva töö uurimisobjektiks on sürjakomi (edaspidi komi) keele lähikohakäänded. Töö eesmärk on anda komi keele lähikohakäänete süsteemne kirjeldus teiste kohakäänete taustal. Taolist kirjeldust on seni tehtud mõnede käänderühmade kohta (*l*-käänded, *s*-käänded), kuid deskriptiivset tööd eraldi kohakäänetest, seda enam lähikohakäänetest ei ole veel olnud.

Töö ülesannete hulka kuuluvad kohakäänete tähenduste määramine, nende omavaheliste semantiliste ja geneetiliste suhete märkimine, kohakäändelõppude väljakujunemise kirjeldamine, iga kohakäände rolli märkimine süsteemis, komi keele lähikohakäänete võrdlemine samalaadsete moodustistega lähisugulaskeeltes ja statistilise ülevaate andmine lähikohakäänete kasutamisest.

Töös on vaatluse all komi kirjakeele kohakäänded. Murdeline materjal on esitatud võrdlemiseks ja mõnede momentide kirjeldus on kaasatud vaid sel juhul, kui nad oluliselt erinevad kirjakeelsetest.

Näited pärinevad osaliselt erinevatest lingvistilistest töödest, kuid põhiliselt toetub töö kirjutaja oma keelelisele kompetentsusele. Enamasti on näited kirja pandud eestipäraselt nii nagu nad kõlavad originaalkeeles. Nii on tehtud ka trükitehnilistel põhjustel. Erandiks on komi keele *mu* ja *u*, mida on märgitud vastavalt *tš* ja *č*-ga, kuna eestipärasel kirjapanemisel nende vahe kaob. Apostroofiga on märgitud palatalisatsioon.

Vene- ja komikeelsetele kirjandusallikatele viitamisel on autori nimi kirjutatud eestipäraselt. Kasutatud kirjanduse loetelus on autori ja teose nimi toodud originaalkeeles.

Töö koosneb sissejuhatusest, põhiosast, mis omakorda jaguneb veel mitmeks suuremaks osaks, ja kokkuvõttest. Töö põhiosa sisaldab lühikest ülevaadet senisest komi keele kohakäänete uurimisloost, kohakäänete funktsionaalse mudeli ja nende funktsioonide kirjeldust. Põhiosas on vaatluse all ka possessiivne käänamine, kohakäänete funktsionaalsed vasted, komi keele lähikohakäänete paralleelid lähisugulaskeeltes ja lähikohakäänete esinemissagedus. Samuti sisaldab töö lühendite ja kirjanduse loetelu ning komi- ja venekeelse resüme. Ühtekokku on töö maht 85 lehekülge.

1. SISSEJUHATUS

1.1. KÄÄNDE MÕISTEST KOMI KEELETEADUSES

Komi keele entsüklopeedia kohaselt (1998: 336) on kääne 1) nimisõna ja substantiivse asesõna grammatiline kategooria, mis väljendub teineteisele vastandatud vormide süsteemis ja märgib sõna (sõnavormi) suhet teise sõna (sõnavormi) või terve lausega; 2) sõna erivorm käändekategooria koosseisus.

Käänete tähendusteühtsuse alusel võib neid jagada mitmeks rühmaks. Omaette rühma moodustavad nn. kohakäänded, mis väljendavad erinevaid kohasuhteid. Kohakäänded jagunevad omakorda sisekohakääneteks, mis märgivad sisekohasuhteid, väliskohakääneteks, mis märgivad väliskohasuhteid, ja lähikohakääneteks, mis väljendavad erinevaid lähikohasuhteid.

1.2. ÜLDIST KÄÄNETEST

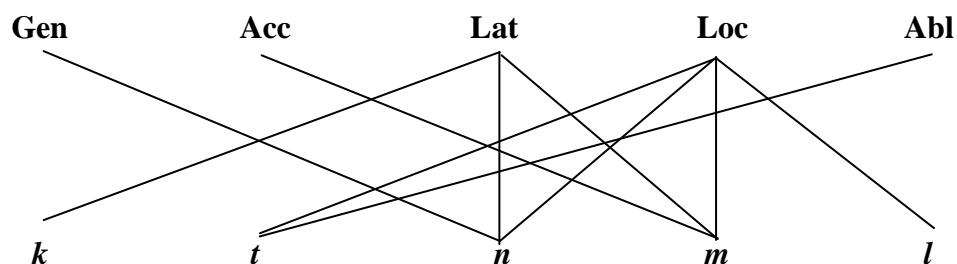
Komi keele ja mõningate sugulaskeelte üheks iseloomustavaks jooneks on käänete rohkus. Komi kirjakeele käändeparadigmas eristati lähiminevikuni 16 produktiivset käänat. Viimasel ajal on seda arvu suurendatud 22-ni, lisades traditsioonilisele 16-le käände omaette sarja moodustavad nn. lähikohakäänded (Entsiklopedija 1998, Morfologija 2000). Permikomi kirjakeeles on 17 ja lähisugulaskeeles udmurdi keeles 15 käänat. Permikomi keele üksikutes murretes on kuni 28 käändevormi (Batalova 1982: 99-100). Ungari keeles pole samuti kindlat käänete arvu. Enamik teadlastest arvab, et ungari keeles on 17 käänat (Bencédy jt 1968: 200). Ka läänemeresoome keeled on kääneterikkad: eesti ja soome keeles on 14 käänat. Teistes soome-ugri keeltes on käändeid vähem: mari keeles 13, mokša keeles 11, ersa keeles 10, lapi keeles 8-9, mansi keeles 6 ja handi keeles 3-8 (eri murretes eri arv) (Hakulinen 1961: 90; Alvre 1987: 55). Erinevalt soome-ugri keeltest saavad indoeuroopa keeled hakkama märksa väiksema

käänete arvuga: prantsuse keeles on neid vaid üks, inglise ja rootsi keeles 2, saksa keeles 4, vene keeles 6, leedu ja poola keeles 7 (Hakulinen 1961: 90). See-eest on indoeuroopa keeltes tendents käändelõppude asendamisele prepositsioonidega (Alvre 1987: 55). Käänete väiksem arv tänapäeva indoeuroopa keeltes võrreldes oletatava indoeuroopa algkeele käänete arvuga (7 käänet) osutab sellele, et nendes keeltes on olnud tendents käänete arvu vähenemise suunas. Soome-ugri keeltes on olukord vastupidine. Paljudele soome-ugri keeltele on omane käänete lisandumine (Hakulinen 1961: 90), mis lükkab ümber väite, nagu areneksid kõik keeled suurema analüütilisusega ülesehituse suunas. Samas võib märkida ka vastupidist tendentsi soome-ugri keeltes, nt. liivi keeles tarvitatakse väliskohakäändeid harva, essiiv puudub enamikus eesti murretes ja vepsa keeles on see kääne vormiliselt ühte langenud genitiiviga (Laanest 1975: 99, 105, 107).

Traditsiooniliselt rekonstrueeritakse soome-ugri algkeele käändesüsteemi kuus käänat (Alvre 1987: 54):

Nominatiiv	∅
Genitiiv-instrumentaal	*-n
Akusatiiv	*-m
Latiiv	*-k, *-n (*-j)
Lokatiiv	*-na, *-nä (*-t, *-tt)
Ablatiiv (separatiiv)	*-ta, *-tä

See, et tänapäeva soome-ugri keeltes erinevate käänete sufiksud sisaldavad sageli ühesuguseid komponente, on seletatav nende osiste (nn. primaarsete konsonantide) mitmetähenduslikkusega. Selle polüseemia põhjuseks on asjaolu, et kasutuses olevaid morfeeme oli/on vähem kui väljendatavaid funktsioone (Pusztay 1987: 76). Uurali algkeelde rekonstrueeritud käändelõppe ja nende funktsioone on näha järgmisel skeemil, kust paistabki, et erinevad käändevormid võisid väljendada ühte ja sama suhet (Pusztay 1987: 75):

Joonis 1. Uurali algkeelde rekonstrueeritud käändelõpud ja nende funktsioonid

Ülalmainitud oletatavatest soome-ugri algkeele käändelõppudest ei leidu alati jälgi tänapäeva soome-ugri keeltes. Nii ei esine B. Serebrennikovi (1963: 77) järgi permi keeltes **k*-latiivi. Traditsiooniliselt seletatakse teatud keelelise nähtuse puudumist konkreetsest keelest selle kadumisega. Uuem teooria, mis põhineb keelte kontaktidele, annab sellele teistsuguse seletuse. Selline keelekäsitlus räägib väga erinevatest keeltest koosnevast algkeelest. Selle kohaselt on keeled segatud päritolu. A. Künnapi (1996: 510) järgi on iga uurali keelgi keelte segu. Ja sel juhul ei ole alati põhjust arvata, et tegemist on sugulaskeelte varasemate ühisjoonte kadumisega, vaid sageli sellega, et vastav ühisjoon ei ole kõigisse keeltesse jõudnudki.

Mõned komi arhailised käändelõpud peegelduvad adverbides ja postpositsioonides:

se-n 'seal';

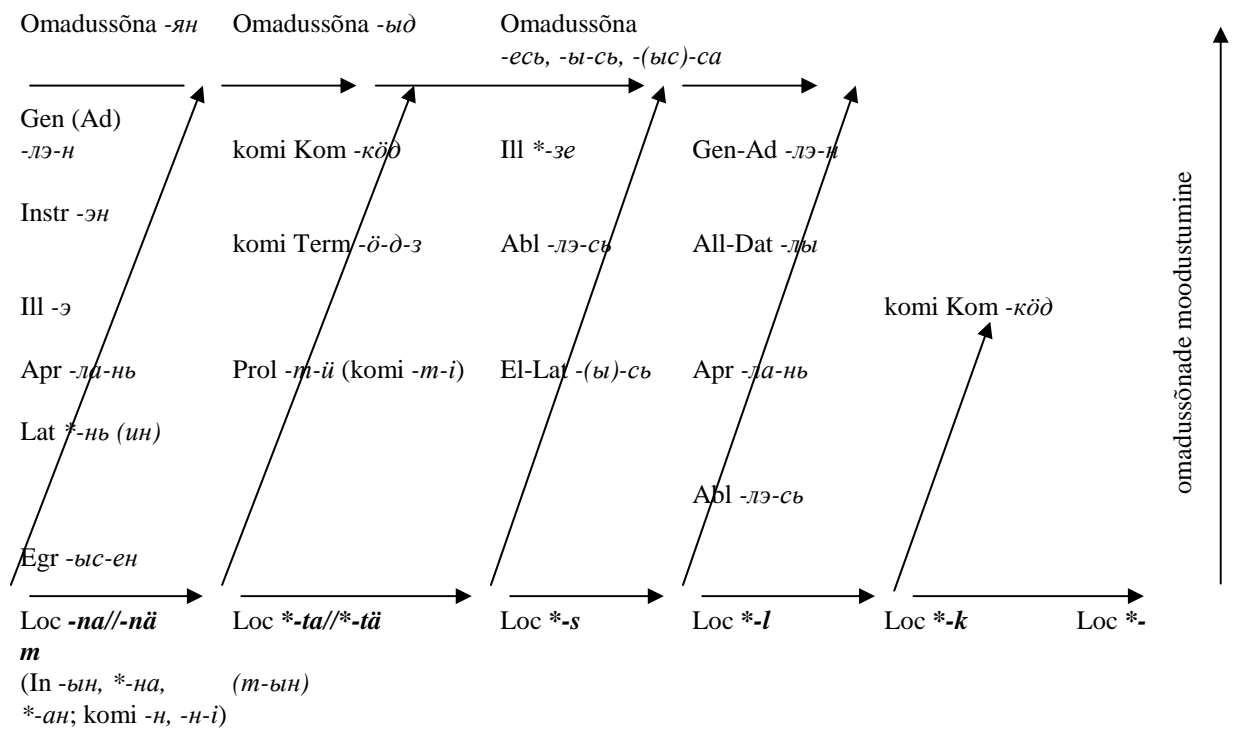
kymy-n'¹ 'näoli'.

Vanu formante sisaldavad tänapäeva käändelõpud, mis koosnevad mitmest komponendist, nt. komi egressiiv *-s'an'* (< elatiiv *-s'* + latiiv *-n'*). Algselt kohasuhteid osutavaid formante on ka grammatiliste käänete lõppudes, nt. komi genitiiv *-lõn* (*l* + lokatiiv *-n*) (Osnovõ 1976: 149).

¹ *y* = ы (komi kirjapilt), *õ* = ö (B. Collinderi (1960: 41, 42) transkriptsioonis esitatud variandid).

Erinevad käänded on tekkinud eri aegadel. Teiste keelte ja keelesiseste protsesside mõjul muudavad nad aegamööda oma algset kuju või kaovad, kuid reeglina ei kao nad jäljetult. A. Judakin (1997) teeb katse seletada soome-ugri (ning ka obi-ugri ja jukagiiri) käändeparadigma kirju pildi tekkimise põhjusi. Ta räägib käänete süsteemide (mitte üksikute käänete) vahetusest, nt. asendab tema meelest **n*-lokatiivi süsteemi **t*-lokatiivi süsteem, mille omakorda “tõrjub välja” **s*-lokatiivi süsteem ja lõpuks tekib veel **l*-lokatiivi süsteem. Käändesüsteemi muutust põhjendab ta ühe või teise käände semantika “tuhmumisega” (1997: 3-4). Uurides kaukaasia keeli ja nimelt adjektiivide teket nendes keeltes näeb Judakin, et omadussõnade juured ulatuvad just kohakääneteni (1997: 11). Kogu protsessi kirjeldab ta järgmiselt. Kohakääne (lokatiiv) paneb aluse abstraktse tähendusega käänetele – genitiivile ja instrumentaalile; genitiiv võtab osa omadussõna moodustamisest. Lokatiivi alusel tekib ‘kuskil olev/asuv’-täheendusega omadussõna ja vahetult: kohakäändelõpuga varustatud nimisõnale liitub vastav desemantiseerunud atribuudilõpp. Nii tekib homonüümia: üks ja sama formant on mitme käände päralt ja lisaks veel omadussõna lõpp. Homonüümia vältimiseks tuleb käändesüsteemi veel üks kohakääne, mille areng läheb sama teed pidi, s.t alguses on ablatiivi, siis genitiivi tähendusega ja juba genitiiv moodustab omakorda uue täiendikategooria. Sellist käändesüsteemi transformatsiooni nimetab Judakin keeleliste protsesside tsüklilisuseks. (Judakin 1997: 12)

Skemaatilisel kujutab Judakin kogu protsessi järgmiselt (1997: 167):

Joonis 2. Lokatiivide süsteem permi keeltes

Ei saa mainimata jätta sellist traditsioonilisele vasturääkivat arvamust, et ei ole tõendust oletusele, nagu väljendataks varasemal etapil uurali keeltes käänetele vastavaid süntaktilisi suhteid postpositsioonidega, kusjuures hiljem muutusid need postpositsioonid aglutinatsiooni teel käändelõppudeks. Nimelt ütleb V. Tauli (1966: 12-13), et selle oletuse tõenäosust vähendavad, kuid ei välista, järgmised faktid: “(1) the PPs of the U languages are mostly provided with the same primary and secondary case suffixes as occur in the declension of the noun, indicating that the PPs in general are not older than the morphemes which at present occur as case suffixes:² (2) the great majority of the U case suffixes have not originated from PPs by way of agglutination, but by adaptation and secretion.” Ta väidab, et me ei saa lähtuda mõne hüpoteetilise algkeele viis, kuus või seitse käänat sisaldavast käändesüsteemist, vaid ainult elavate keelte kindlalt dokumenteeritud käänetest (1966: 13).

² Siin viidab Tauli Ravilale (Virittäjä 1953: 45).

Käändesüsteem on arenenud selliseks nagu ta on pika aja vältel. Vahepeal on muutunud käänete arv, vormid ja tähendused. Enamik komi keele käändeid on tekkinud ühispermi ajal. Käänete arv võib suurenedada või kahaneda, see on seotud keele sisemiste seadustega. (Morfologija 2000: 60.)

Praeguste soome-ugri keelte käändesüsteemi arengus on kaks vastupidist tendentsi: uute käändesufiksate tekkimine ja vanemate käänete järk-järguline väljasuremine (Nekrassova 1987: 180). Käesolevas töös on vaatluse all esimese tendentsiga seotud muutused komi keeles. Soome-ugri keeltes toimub uute käändevormide tekkimine mitmel erineval viisil:

- 1) mittekäändeliste elementide ümbermõtestamine;
- 2) tagasõna aglutinatsioon;
- 3) keeleelementide laenamine teistest keeltest;
- 4) kahe (kolme) käändelõpu liitumine;
- 5) käändelõpu ja tagasõna (või määrsõna) liitumine

(Maitinskaja 1979: 95).

Antud juhul on huviorbiidis sufiksate kombineerimise protsess. Soome-ugri keeltes moodustavad sageli kaks käändevormi uue sufiksi (Maitinskaja 1979: 114-118). Uued käänded tekkivad ka tänapäeval.

2. LÄHIKOHAKÄÄNDED³ KOHAKÄÄNETE SÜSTEEMIS

Nagu juba sissejuhatuses öeldud, polnud lähikohakäändeid lähiminevikuni traditsioonilisele 16 komi käände le lisatud. Alles hiljuti kirjutas G. Nekrassova oma väitekirjas (1987: 180-181), et nende innovatsioonide kategooriaalse kuuluvuse ja grammatilise staatuse suhtes pole veel ühtset seisukohta. Ent viimaste aastate jooksul on see olukord muutunud ja lähikohakäänded paigutatakse nüüd käände paradigmasse koos teiste käänetega (Entsiklopedija 1998: 438; Morfologija 2000: 61).

Lähikohakäänded on tekkinud kohakäändelõppude liitumise teel. Nad moodustavad omaette sarja kogu käände paradigmas.

2.1. KOMI KEELE KOHAKÄÄNDED

2.1.1. Sise- ja väliskohakäänded

Nüüd on õige aeg rääkida komi keele vanematest, nõ. peamistest kohakäänetest, kuna nende käänete sufiks id on lähikohakäänete formantide koostisosad. Need kohakäänded, mis omakorda jagunevad sise- ja väliskohakääneteks, on nõ. lähtealaks või tugipunktiks meid huvitavate lähikohakäänete vaatlemisel. Selguse mõttes peab kohe ütlema, et kui komi keele sisekohakäänetele vastavad eesti keeles samasugused sisekohakäänded (Ill, In ja El) ja nende põhitähendused (sisekoha osutamine) on ühesugused, siis komi väliskohakäänded erinevad eesti keele omadest. Sellist sisekohakäänetele paralleelset väliskohasuhteid näitavatest käänetest koosnevad rühma nagu nt. eesti keele All, Ad ja Abl komi keeles ei ole. Tänapäeva komi keele All, Ad ja Abl väljendavad possessiivsust, aga kohta ei märgi nad praktiliselt üldse. Kuna komi keeles ei ole All-l,

³ Termin pärineb Tepljašinalt (1981: 286).

Ad-l ja Abl-l koha tähendust nii nagu see on eesti keeles, siis puuduvad komi keeles pealispinna funktsiooniga käänded. Komi keele väliskohakäänete rühma moodustavad Egr, Apr ja Term.

Alustuseks esitan käändetabeli, et oleks selgem, millega on tegemist:

Tabel 1. **Komi keele sise- ja väliskohakäänded**

kääne	lõpud		põhitähendus	näide (kirjakeel)
	kirjakeeles	murdeti		
Ill	-õ	-e/a/o/ø/θ	millegi sisse	võr-õ
In	-yn	-(i/a/o/u/θ)n	millegi sees	võr-yn
El	-ys'	-(i/a/o/u)s'	millegi seest	võr-ys'
Apr	-lan'	-len' -l'an'	millegi suunas / poole	võr-lan'
Egr	-s'an'	-s'en' -(i/y)s'ed'z' -ys'ød'z'	millegi suunast / poolt	võr-s'an'
Prol ⁴	-õd -ti	-(e/a)d -θt	millegi kaudu / midagi pidi	võr-õd võr-ti
Term	-õd'z'	-(e/a/o/θ)d'z'	milleni	võr-õd'z'

(Baker 1985: 66, 111; Hausenberg 1998: 312).

Nagu nähtub tabelist, erineb enamik murdelistest variantidest kirjakeele käändelõppudest vaid foneetiliselt. Kuid nt. Egr-l on murdeti oluliselt erinev kuju. Sellest tuleb juttu pikemalt siis, kui võtame vaatluse alla üksikud käänded.

Nimisõnade käändelõpud on ainsuses ja mitmuses samad. Mitmuse tunnus *-jas* (erandjuhtudel *-jan*) eelneb käändelõpule.

⁴ Mõned uurijad (nt. Alvre 1987: 63) peavad kahe lõpuga liikumist millegi kaudu või midagi pidi väljendavat Prol-i kaheks erinevaks käändeks: Pros ja Transit. Kuid nende vahe on vaid stilistiline. Prosi ja Transit-i suur erinevus seisneb nende foneetilises kujus ja murdelises levikus, kuid mitte tähendustes (Vászolyi 1968: 52). Kuna aga kasutamine on praktiliselt ühesugune, esitan ma Prol-i ühe käändena.

Kuna komi keeles ei ole pealispinnale osutavaid kohakäändeid, võib väliskohafunktsioone väljendada sisekohakäänetega, kuid sel juhul peab nimisõna märkima objekti, millel ei ole sisemust (Nekrassova 1989: 5-6):

džodž-õ 'põrandale';

labič-yn 'pingil'.

Tavaliselt väljendatakse millegi pinnal toimuvat tegevust analüütilisel teel e. tagasõnade abil. Tagasõnad esinevad kohakäänete vormides (vt. 2.6.):

pyzan vyl-yn 'laua peal'.

2.1.2. Lähikohakäänded

Lähikohakäänete formantideks on liitsufiks, mis on moodustatud ülalmainitud sise- ja väliskohakäändelõppude liitumise teel. Lähikohakäändevormide struktuur ja moodustusviis on selge: iga liitsufiksi esimeseks komponendiks on Apr *-lan'*, mis kombineerub teiste kohakäändelõppudega:

Apr-III	<i>-lan'-õ</i>	millegi lähedusse;
Apr-In	<i>-lan'-yn</i>	millegi läheduses;
Apr-El	<i>-lan'-ys'</i>	millegi lähedusest;
Apr-Egr	<i>-lan'-s'an'</i>	millegi lähedusest eemaldumine (suund);
Apr-Prol	<i>-lan'-õd ~ -lan'-ti</i>	millegi läheduses oleva ala kaudu;
Apr-Term	<i>-lan'-õd'z'</i>	millegi läheduses olevaalani.

Nende vormide staatuse suhtes on erinevad uurijad erineval seisukohal. Mõned uurijad väidavad, et antud juhul realiseerub Apr-i *-lan'* derivatsioonifunktsioon. Bubrih

(1949: 51) arvab, et *-lan'* sufiksiga moodustised on primaarsed Apr-i *-lan'* suhtes, mis tekkis *-lan'õ* (Apr-III) lühenemise tulemusena. Bakeri arvates (1985: 231) ei ole põhjust pidada neid eraldi käänetekks. Nekrassova (1987: 181-183) räägib nendest sufiksitest kui käänetest. Uuemates töedes (nt. Morfologija 2000: 61, 91-93) ongi lähikohakäändeid esitatud juba koos sise- ja väliskohakäänetega.

Üldiselt on käändelõppude muutumine sõnatuletuslikeks sufiksiteks võimalik. Selliseid juhtumeid on hulgaliselt ja mitte ainult soome-ugri keeltes. Näiteks võib tuua ungari keele superessiivi *-n* ja essiivi *-l*, mille abil tuletatakse määrsõnu omadussõnadest:

nagy-on 'väga' < *nagy* 'suur';

jó-l 'hästi' < *jó* 'hea'.

Heaks näiteks on ka vene keele Instr-i sufiksi muutumine määrsõnade tuletussufiksiks (Maitinskaja 1979: 98.):

безом 'joostes';

даром 'tasuta, muidu' jne.

Antud juhul ei saa ilmselt rääkida sellisest funktsioonimuutusest, tegemist on ikkagi uute käändelõppudega (Nekrassova 1987: 181). Lähtudes lähikoha tähendusest, mille annab Apr *-lan'*, võib neid käändeid nimetada lähikohakäänetekks. Uued käänded ei erine grammatiliste tunnuste poolest teistest kohakäänetest.

Nende sufiksité ühine osa *-lan'* kannab tähendust, mis neid vorme iseloomustab ja ühte rühma ühendab. Nimelt kaotab Apr *-lan'* siin liikumise suuna märkimise funktsiooni, täpsemalt öeldes kaob Apr-i *-lan'* dünaamilisuse tunnus ja uue sufiksi koosseisus on see käändelõpp juba vaid koafiks (Morfologija 2000: 60; Nekrassova 2000: 30). *-lan'* tähistab objekti läheduses olevat ruumala. *-lan'* annab lisatähenduse, kuid ei moodusta nimisõnale liitudes (veel) uut sõna.

-*lan'*-komponendiga liitsufiksile käändemorfeemide hulka lugemist motiveerivad järgmised morfoloogilised ja süntaktilised tunnused (Nekrassova 1987: 181-183):

1) derivatsioonisufiksiga tuletistest erinevalt ühineb -*lan'*- ainult teiste kohakäänete lõppudega;

2) piiramatu võimalus liita -*lan'*-komponendiga sufikseid elutuid (ka abstraktseid) ja elus objekte märkivate nimisõnade ning asesõnade juurde:

Apr-Term	<i>põrys'-lan'õd'z'</i>	'peaaegu vanaduseni';
Apr-III	<i>mi-lan'õ</i>	'meie poole/suunas';
Apr-El	<i>Viz'in-lan'ys'</i>	'Viz'ini poolt/suunast'.

Sellest erinevalt on sõnatuletusliku tähenduse üheks tunnuseks teatud sõnakategooria markeerimine. Derivatsioonitähendus on sarjatähendus, mis on iseloomulik sõnaliigist väiksemale sõnaklassile (Kubrjakova 1981: 87);

3) -*lan'*-komponendiga sõnavormide esinemine ainsuses ja mitmuses, kusjuures mitmuse tunnus eelneb käändelõpule:

Apr-Egr	<i>kerka-jas-lan's'an'</i>	'majade poolt';
Apr-In	<i>kerka-jas-lan'yn</i>	'majade pool'.

Tuletussufiksi korral järgneb mitmuse tunnus tuletussufiksile:

leb-ač-jas 'linnud';

4) võimalus varustada -*lan'*-komponendiga sõnavormid possessiivsufiksiga:

Apr-EIP _x 1Sg	<i>kerka-lan's'ym</i>	'minu maja poolt';
Apr-EIP _x 2Sg	<i>kerka-lan's'yd</i>	'sinu maja poolt';
Apr-EIP _x 3Sg	<i>kerka-lan's'ys</i>	'tema maja poolt' jne.;

5) üksikute või laiendatud täiendite kombineerumise võimalus *-lan'*-komponendiga sõnavormidega:

Apr-III *gožõm pom-lan'õ* 'suve lõpu poole';

Apr-III *vyl' ven'ičaitčõm-lan'õ* 'uue laulatuse poole';

6) iga liitsufiksi ühtne grammatiline tähendus – lähikohasuhete osutamine. Selle varjundi annab sufiksile *-lan'*-komponent.

2.2. KOHAKÄÄNETE FUNKTSIONAALNE MUDEL

Tänapäeva komi keele kohakäänded on tähendusterohked, kuid funktsionaalset mudelit puudutavas peatükis käsitlen ma neid nende lokaalsete (ajalooliselt primaarsete) funktsioonide aspektist.

Kohakäänded moodustavad omavahel opositsioone. Igal käändel on teatud omadused ja tunnused, mis iseloomustavad käänat ja mis on lokaalsete vastanduste e. opositsioonide aluseks (Šeljakin 1985: 45). Kohakäänete semantilistest struktuuridest lähtudes märgib Šeljakin (1985: 45) järgmiseid diferentseerimistunnuseid:

sisekohasuhe / väliskohasuhe;

dünaamiline suundumine / staatiline lokaliseatsioon;

positiivne suundumine / taandsuundumine.

Ent kuna need diferentseerimistunnused ei kata komi keele kohakäänete kogu semantilist diapasooni, peab Nekrassova (1989: 4-5) vajalikuks esile tuua veel ühe tunnuse:

kontakti olemasolu / puudumine.

See tunnus kehtib vaid väliskohakäänete puhul, sest kõik sisekohakäänded omavad kontakti objektiga (vt. 2.2.1.).

Seoses lähikohakäänete kaasamisega peab täiendama Šeljagini esimest diferentseerimistunnust, mille alusel kohakäänded jagunevad kahte suuremasse rühma, s.o sisekohasuhet osutavateks ja väliskohasuhet osutavateks kääneteks. Nendele kahele peab lisama veel ühe aspekti – lähikohasuhete osutamise. Niisiis muutub see tunnus kolmeliikmeliseks:

sisekohasuhe / väliskohasuhe / lähikohasuhe.

Antud diferentseerimistunnused iseloomustavad hästi sise- ja väliskohakäänete poolt moodustatavaid opositsioone nende lokaalsete tähenduste seisukohalt, kuid ei peegelda kõiki suhteid lähikohakäänete puhul. Sellepärast arvan ma, et tuleb kasutusele võtta veel üks tunnus, nimelt:

suunaosutamine / liikumise (lähte- või siht-) punkti märkimine.

Selle tunnuse alusel vastandatakse vaid üksikuid lähikohakäändeid, kuid see võimaldab samuti sisse tuua mõningad korrektiivid ja/või täiendused Nekrassova mudelisse (vt. 2.2.2.).

Esitatud diferentseerimistunnused võib jagada kahte rühma. Esimeses oleksid need, mis puudutavad kõiki käändeid:

- 1) sisekohasuhe / väliskohasuhe / lähikohasuhe;
- 2) dünaamiline suundumine / staatiline lokaliseerimine;

ja teises need, mis kehtivad vaid kindlate kohakäänete puhul:

- 3) positiivne suundumine / taandsuundumine;
- 4) kontakti olemasolu / puudumine;

5) suunaosutamine / liikumise (lähte- või siht-) punkti märkimine.

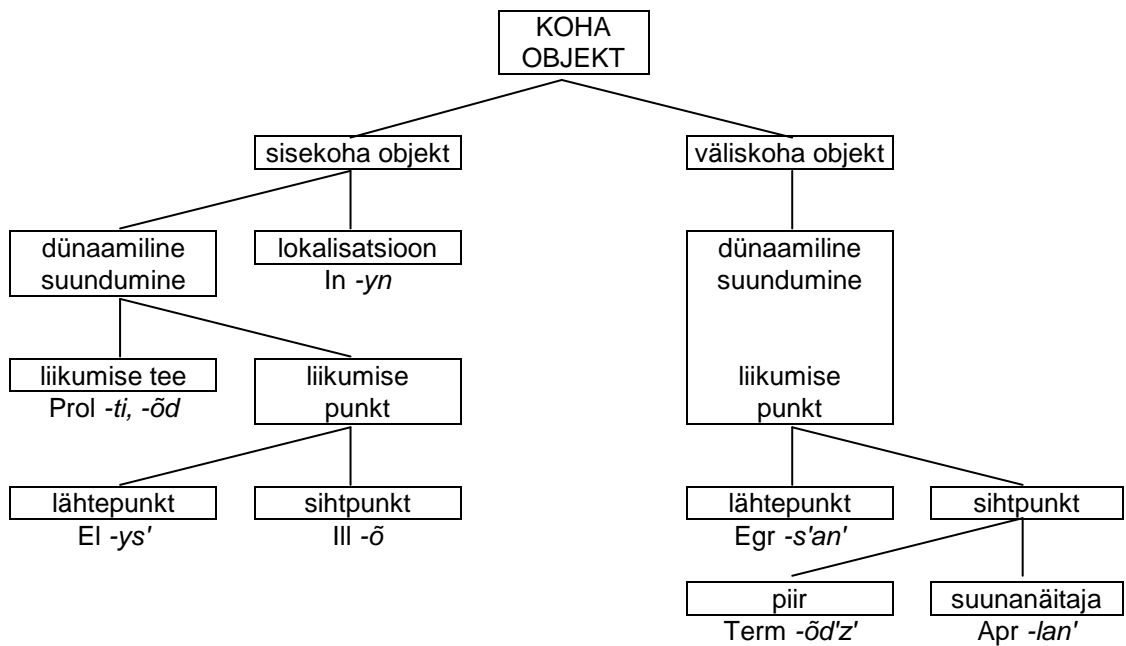
Loetletud diferentseerimistunnuste põhjal võib skeemina esitada komi keele kohakäänete funktsionaalse mudeli käänete kohasuhete väljendamise positsioonilt.

2.2.1. Sise- ja väliskohakäänete funktsionaalne mudel

Mitte kõik ülalmainitud tunnused ei puuduta iga käänat, mõned neist iseloomustavad ühtesid käänendeid, teised – teisi.

Neljandat tunnust (kontakti olemasolu / puudumine) saab rakendada vaid mõnede välissuhet osutavate kohakäänete puhul, millel kontakt võib olla ja võib mitte olla. Välja jäävad sisekohakäänded ja mõningad väliskohakäänded, kuna need sisaldavad kontakti objektiga juba oma funktsiooni poolest. Kolmas tunnus ei kehti In-i puhul, sest In ei tähenda liikumist.

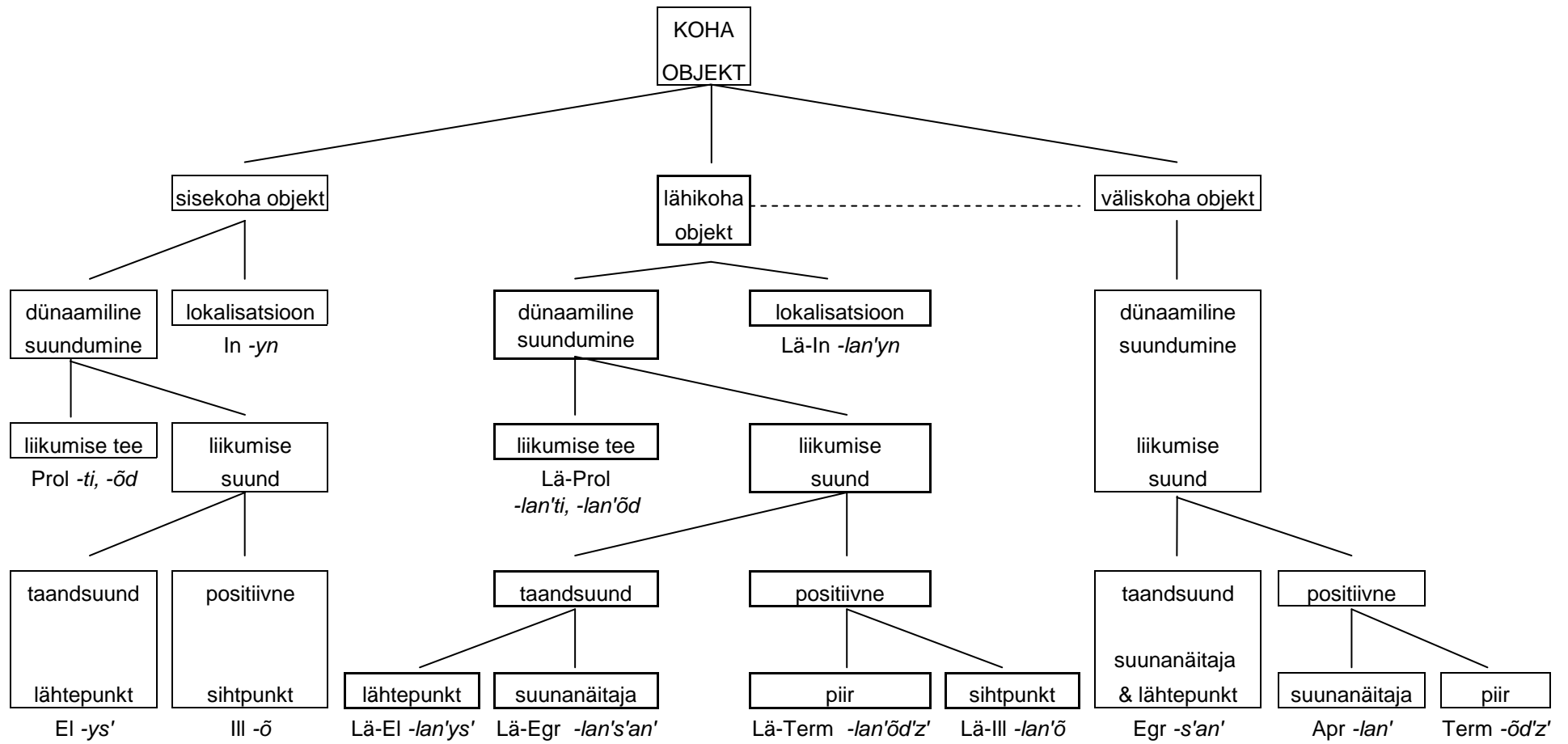
Komi keele sise- ja väliskohakäänded moodustavad opositsioonidel põhineva hierarhilise süsteemi, mida võib kujutada järgmiselt (Nekrassova 1989: 9-10):

Joonis 3. Komi keele sise- ja väliskohakäänete funktsionaalne mudel

2.2.2. Lähikohakäänete funktsionaalne mudel

Antud skeemis ei ole kajastatud lähikohakäänete poolt moodustatavaid opositsioone. Kui täiendada seda G. Nekrassova koostatud mudelit, lisades sinna lähikohakäänded, ja tuua sisse ka mõned täpsustused, näeks kohakäänete hierarhiline süsteem välja järgmine:

Joonis 4. **Komi keele kohakäänete funktsionaalne mudel**

Skeemist on näha, et lähikohakäänded moodustavad omavahel samu opositsioone kui välis- ja sisekohakäändedki oma sarja sees. See on tingitud ka sellest, et lähikohakäänete liitsufiksitate teiseks komponendiks on sise- ja väliskohakäändelõpud, mis säilitavad oma põhifunktsioonid ja diferentseerimistunnused ka lähikohakäändelõppude koosseisus.

Katkendjoon lähikohakäänete ja väliskohakäänete vahel tähistab nende käändesarjade seost, mille aluseks on asjaolu, et lähikohakäänded on tegelikult oma olemuse poolest samuti välissuhet osutavad käänded e. väliskohakäänded. Kuid antud juhul on mõtet vaadelda neid eraldi rühmana, kuna esiteks moodustavad nad opositsioonide poolest sise- ja väliskohakäänete analoogse sarja ning teiseks on nende sufiksitate komponentideks nii välis- kui ka sisekohakäändelõpud, mis seostab neid mõlema käändesarjaga.

2.3. KOMI KEELE KOHAKÄÄNETE UURIMISLUGU

Enne kui asume üksikute käänete vaatluse juurde, oleks huvitav heita pilk varasematesse grammatikatesse, et vaadata, mida on seni juba tehtud ja kuidas on uuritud komi keele kohakäändeid. Järgnevalt esitan ülevaate senisest komi keele kohakäänete käsitlest.

2.3.1. Komi kohakäänded esimestes grammatikates

Juba esimeses komi keele grammatikas, mille koostas A. Flerov (1813), räägitakse käänetest. Ent autor ainult määrab käändeid. Analoogiliselt vene keele käändesüsteemiga eristab Flerov komi keeles 6 käänet. Ja polegi ime, et uurijad ei pea tema grammatikat heaks. Komi kirjanduse alusepanija I. Kuratov (1939: 121) ütleb oma hinnangus esimesele komi grammatikale, et “autor lihtsalt kirjutas Lomonossovi vene keele grammatikast mõned reeglid üles, tõlkis näiteid sürja keelde, andis koopiale teise pealkirja – ja sürja keele grammatika oligi valmis!”⁵.

⁵ Siin ja edaspidi on tõlked töö kirjutajalt.

19. sajandil ilmub terve rida grammatikaid. Nendes on käänamisele pööratud suurt tähelepanu. Kõigepealt püütakse kindlaks määrata käänete tegelikku arvu. A. J. Sjögreni paradigmas (1830), milles oli kokku 13 käänet, puuduvad meid huvitavatest käänetest Apr *-lan'* ja Term *-õd'z'*.

M. A. Castréni töös on esitatud juba kõik kohakäänded (1844: 8-11, 13, 14-22), kuigi oma grammatikas räägib ta ainult käänete põhitähendustest. Täielikuma kirjelduse võib leida P. Savvaitovi grammatikast (1850), aga ka N. Rogovi tööst, kus ta toob esile 20 käänet ja 11 neist on kohasuhteid osutavad (1860: 15-24, 108-110, 112-117). Rogovi grammatika paistab silma selle poolest, et ta peale käänete tähenduste räägib ka käändelõppude derivatsioonifunktsioonidest. Siin leidub ka käänamistabeleid.

Kuratov on oma lingvistilistes töedes selle poolt, et komi keeles käändeid ja käändelõppe kui niisuguseid ei ole. Ta arvab, et on "abisõnu", mida peetakse käändelõppudeks. Kuratov räägib 15 "abisõnast". Sellele vaatamata esitab ta päris täpselt käänamisskeemi.

F. J. Wiedemann (1884) käsitleb oma grammatikas peale sürjakomi keele materjali ka permikomi ja udmurdi keele oma. Samuti on Wiedemanni töös mainitud *-lan'*-komponendiga sõnavorme (lähikohakäänded), kuid autor piirdub vaid nende konstateerimisega.

Olgu siin mainitud ka see, et 19. sajandil tegeldi komi keele grammatilise terminoloogia loomisega. Sjögren, Castrén ja Wiedemann andsid oma töedes komi käänetele loomulikult ladina nimetused. G. S. Lõtkin aga töötas peale käänete käsitlemise välja ka emakeelse grammatilise terminoloogia (1889: 5-9, 13-28). Praktiliselt kõik tema poolt loodud oskussõnad on tänapäevalgi kasutusel.

Eelmiste uurijatega võrreldes põhjalikumalt ja detailsemalt käsitleb komi kohakäänete kasutamist ja esinemist D. Bubrih (1949: 45-53). Oma komi keele grammatikas loetleb ta kohakäänete tähendusi ja toob näiteid, kuid enamuses on need näited tõlgitud vene keelest komi keelde, mitte aga võetud elavast keelest. Võib olla

sellepärast ei märganud Bubrih omapäraseid konstruktsioone, mida rohkesti leidub ilukirjanduses, rahvaluules ja igapäevases kõnes. Bubrih püüab kindlaks määrata ka *-lan'*-komponendiga sõnavormide põhitähendusi, kuid ei arva *-lan'*-komponenti käändesufiksiste hulka. Tema arvates “приблизительный падеж по происхождению является вступительным падежом на -ö от образований на -лань..., -лань является сокращением -ланьö”⁶ (Bubrih 1949: 51).

2.3.2. Komi kohakäänded keeleajaloo aspektist

Nagu selgus lühikesest ülevaatest, on esimese komi keele grammatika ilmumise ajast alates tehtud ära suur töö käänete uurimise alal. On kindlaks määratud kõik käänded ja nende põhitähendused.

Järgnevalt tuleb juttu nendest töödest, kus võrdlev-ajaloolise meetodi abil selgitatakse kohakäänete sufiksiste päritolu ja nende geneetilist sidet sugulaskeelte käändelõppudega.

Esimesena võib siin mainida V. I. Lõtkini tööd pealkirjaga “Древнепермский язык” (1952). Autor esitab kõrvutava tabeli, kust võib näha, millised käändelõppud on olnud vanapermi kirjakeeles ja murretes. Informatsiooni selleks on Lõtkin saanud kirjamälestistest. Nende vanade lõppudega kõrvuti esitab autor komi kirjakeelte, sürjakomi keele tänapäeva murrete ja udmurdi kirjakeele käändelõppe (Lõtkin 1952: 102-105). Arusaamatuste vältimiseks jätan Lõtkinil esinevate käändevormide kirjakuju muutmata. Esitan siin vaid kohakäändeid puudutava osa Lõtkini tabelist:

⁶ Apr on päritolu poolest -lan'-komponendiga moodustiste III lõpuga -ö, -lan' on -lan'ö lühendatud variant.

Tabel 2. **Kohakäändesufiks**id (Lõtkin 1952: 103)

Käänded	Vanapermi kirjamälestised		sürjakomi	permikomi	udmurdi	tänapäeva
	vanapermi kirjakeel	murdepärasused	kirjakeel	kirjakeel	kirjakeel	komi murded
Apr	—	—	лан'	лан'	—	
In	ын, өн	'ин	ын	ын	ын	'ин, өн
El	ыс'	'ис', ис'	ыс'	ис'	ыс'	'ис', ис'
Egr	с'ан'	—	с'ан'	с'ан'	ыс'эн	
Ill	ө	'э, а	ө	ө	э	'э, ө, о
Prol	ти, өд(ыд)		ти, өд	өт	(э)ти	өт
Term	ө з'		ө з'	ө з'	оз'	

B. Serebrennikov (1963: 46-84) esitab permi keelte võrdlev-ajaloolise käändesüsteemi rekonstruktsioonid. Kasutades varasemate uurimuste tulemusi ning permi keelelist materjali annab ta pildi komi keele käänete arengust, esitades hüpoteese, kuidas tänapäeva komi keele käändelõpud on kujunenud sellisteks, nagu nad on. Ta püüab näidata, kui kaugelt tagasi ulatuvad käändelõppude juured, millised funktsioonid ühel või teisel käändel on kunagi olnud, kas käänded on oletatavast algkeelest pärit või on tekkinud juba iseseisvas komi keeles ja millistest komponentidest koosnevad käändelõpud. Näiteks All-l, Ad-l ja Abl-l on olnud kohta näitav funktsioon, tänapäeva Instr ja In polnud vanasti diferentseeritud, mis räägib Instr-i pärimisest lokaalsest käändest jne.

Tänapäeva permi keelte käändelõppude koosseisu analüüsi põhjal, aga samuti postpositioonides ja adverbides säilinud arhailisi käändelõppe arvesse võttes, rekonstrueerib Serebrennikov (1963: 46) permi keelte ja ühtlasi ka komi keele jaoks järgmise kohakäänete skeemi:

asukohta näitavad käänded

l-superessiiv

n-lokatiiv variantidega: 1) *yn*-inessiiv

2) *õn-*, *en-*adessiiv

3) *an-*inessiiv

t-lokatiiv

i-lokatiiv

latiivid

s'-latiiv

n'-latiiv

a-latiiv

*y-(i-)*latiiv

e-latiiv

t(a)-ablatiiv

Samuti räägib Serebrennikov vanade tüvede lõppvokaalidest permi keeltes ja avastab käändelõppude vokaalide muutuste seaduspärasusi.

Serebrennikovi tööst võib leida ka komi kohakäänete murdelisi variante, millest on töös eraldi juttu.

P. Alvre (1987: 63-79) näitab käändelõppude arengujoonte käsitleluses vanade soomeugri kohakäänete esinemist ja arengukäiku muude sugulaskeelte hulgas ka komi keeles. Tema tööst on näha, millisel määral on säilinud vanad kohakäändelõpud mitte ainult lähisugulaskeeltes, vaid ka kaugemates sugulaskeeltes. Muidu on pilt peamiselt samasugune kui Serebrennikovi töös ja seda võib lühidalt esitada järgmiselt:

komi keeles tuleb uurali algkeelest pärinev **na-*, **nä-*lokatiiv esile In-i vormis: *võr-yn* ‘metsas’;

teine ja samuti uurali päritoluga **t-*lokatiiv on omandanud Transit-i (Prol-i) tähenduse: *võr-ti* ‘metsa kaudu’; esineb ka üksikutes adverbides: *bõr-t'i* ‘pärast, hiljem’;

Alvre ei poolda mõnede uurijate (Y. Wichmann jt.) arvamust, kes tuletavad komi Pros-i (Prol-i) (*tuj-õd* ‘teed mööda’) vanast **ta-*, **tä-*ablatiivist;

**k-*latiiv tuleb esile mõnedes adverbides: *se-k*, *se-k-i* ‘siis’, *as-k-i* ‘homme’ (vrd. *asja* ‘hommikune’);

**n-*latiiv on säilinud samuti adverbides: *kymyn* ‘näoli, silmili’ ning liitsufiksi *-lan*’ koosseisus: *võr-lan* ‘metsa poole’;

**j-*latiivi järgi leidub partiklites: *šõr-i* ‘kaheks’, *ul-i* ‘madalalt’;

**s-*latiivist rääkides ütleb Alvre, et “B. Serebrennikovi arvamus, nagu ulatuks *s-*latiiv ka permi keeltesse, pole leidnud kinnitust. E. Itkonen (Virittäjä, 1966) on osutanud, et komi keele Koola murdes esinev *las-lõpuline* aproksimatiiv (*školalas dore muni* ‘ta läks kooli suunas’) sisaldab tegelikult 3. isiku possessiivsufiksi.”

Alvre on esitanud muuhulgas ka komi keele käänamisparadigma (1987: 82).

Eelmiste töödega sarnane info on esitatud kollektiivses töös “Основы финно-угорского языкознания” (1976: 143-152).

2.3.3. Üksikute käänete ja käänderühmade uurimine

Peale käänete üldise kirjelduse on tegeldud ka üksikute käänete ja käänderühmade uurimisega. Käänete rühmitamise aluseks on kas semantilised tunnused või käändesufiksitate geneetiline seos. Nii on J. Guljajev võtnud oma väitekirja

uurimisobjektiks *s'*-elemendiga käänded, millised on kohakäänetest ka *El -ys'* ja *Egr -s'an'* (1961: 1-209). Guljajev seab eesmärgiks üksikasjalikult käsitleda *s'*-käänete tähendusi. Ta vaatab mitte ainult aktiivselt kasutatavaid konstruktsioone, vaid ka üksikuid ja isegi harukordseid juhtumeid. Töös on juttu ka käändelõppude sõnatuletuslikest funktsioonidest. Guljajev võrdleb komi *s'*-käändeid lähisugulaskeelte samade käänetega, et oleks teada, millised tähendused on käändel olnud vanasti. Samuti vaatab ta selliseid konstruktsioone, kus käänded on kindlas sõltuvuses erinevatest verbidest, s.o käänete reksiooni. Autor refereerib ka *s'*-käänete geneesi olemasolevaid hüpoteese, kuigi see on tema töös kõrvaline. Eelkõige vaatab Guljajev *El-i*, kuna põhimõtteliselt pärinevad teised *s'*-käänded sellest käändest.

Analoogiline töö on G. Nekrassoval (1987). Tema väitekirjas on vaatluse all *l*-käänded komi keeles. Kohakäänetest on seal käsitletud *Apr -lan'* (1987: 145-147). Oma väitekirjas kirjeldab Nekrassova (1987: 180-192) ka lähikohakäändeid, kus eristab neid teistest kohakäänetest ja vaatab omaette sarjana. Nendest on ta kirjutanud ka pisut varem ühes artiklis (1985: 147-154), kus ta esimest korda nimetab *-lan'*-komponendiga sõnavorme lähikohakääneteks, kuigi märgib, et antud termin ei peegelda päris täpselt nende käänete tähendusi ja on vaid töövariandiks (Nekrassova 1985: 148).

Omapärane lähenemine asjale sisaldub ühes teises Nekrassova töös (1989), kus ta kirjeldab kohakäänete süsteemikorraldust, s.o iga käände vastastikust seost ja diskreetsust kogu käändekategooria ehituses. Käänete semantilisi struktuure kõrvutades esitab Nekrassova erinevatele opositsioonidele ülesehitatud kohakäänete funktsionaalse mudeli, mis kujutab endast hierarhilist süsteemi.

J. Igušev (1990: 33-40) kirjeldab käändekategooria stilistikat. Isegi käänevormi osaline muutmine teeb teate teisemaks stilistiliselt. Varustades kirjelduse näidetega osutab Igušev sellele, et näiteks *Ak* ja *El* võivad esineda stilistiliste sünonüümidega või samal *El-l* võib olla sünonüümne seos *Nom-ga* jne.

Oli juba öeldud, et *Ad*, *Abl* ja *All* pärinevad lokaalsetest käänetest. Eraldi *All-st* räägib Nekrassova (1987) artiklis, milles ta kirjeldab selle käände kunagisi tähendusi ja

ühendab neid All-ga läänemeresoome keeltes, kus koha väljendamine on All-i primaarne funktsioon. All-i pärinemisest kohakäändest räägib käände lokaalse tähenduse säilimine mingil määral mõningates konstruktsioonides ja murretes.

R. Batalova esitab omapärasel tööl (1982) komi keelealal levinud murdeliste nähtuste areaalse kirjelduse. Olemasoleva materjali põhjal kirjeldab Batalova komi kohakäänete lõppe, näitab, millised variandid on käändelõppudel murretes ja murrakutes (1982: 107-114, 117-121). Kasutades ka permikomi keele ja murrete ning udmurdi keele materjali ütleb autor, milliste sürjakomi keele murrete käändelõppud vastavad rohkem arhailisele variandile. Batalova kasutab ka geograafilise lingvistika andmeid ja märgib kaartidel alasid ja üksikuid kohti, kus üks või teine käändelõpp on levinud.

Kõiki kohakäändeid on kirjeldatud ka uusimates töödes (Entsiklopedija 1998; Morfologija 2000).

Andmeid komi murrete kohakäänetest võib leida ka üksikute murrete monograafiatest (Lõtkin 1961; Žilina, Baraksanov 1971; Žilina 1975; Sorvatšova 1977; Kolegova, Baraksanov 1980; Žilina 1985; Sorvatšova, Beznossikova 1990).

Samuti annavad üldisema kirjelduse kohakäänetest mõningad õppevahendid (Tsõpanov 1992; Manova 1994).

2.4. KOHAKÄÄNETE FUNKTSIOONID

Järgnevates osades vaatleme detailsemalt iga käänat eraldi.

2.4.1. Sisekohakäänded

2.4.1.1. Illatiiv

Ill-i lõpp on *-õ*. Koos In-i ja El-ga moodustab Ill KUHU-KUS-KUST-kolmiku. Ill-i diferentseerimistunnused on sisekohasuhte osutamine ja positiivne dünaamiline suundumine. Suundumise alusel moodustab Ill opositsioonipaari El-ga.

FUNKTSIOONID

- 1) Ill tähendab liikumist millegi sisse ja see on selle käände põhifunktsioon:

kerka-õ 'majja'.

- 2) Ill võib ka esineda väliskohakäände funktsioonis ja tähendada liikumist millegi peale juhul, kui objektil puudub sisemus:

džodž-õ 'põrandale'.

- 3) Ill-l on ka ajaline tähendus. Selles funktsioonis kasutatakse Ill-i enam-vähem täpse aja märkimiseks (Bubrih 1949: 49):

tõvšõr 4-õd lun-õ '4. jaanuaril';

loktan vežon-õ 'tuleval nädalal'.

Kui aega märkiva sõna ees ei ole mingisugust täiendit, tarvitatakse Ill-i asemel InstrP_x3Sg (Igušev 2002):

lun-nas 'päeval';

vežon-nas 'nädalal'.

- 4) Ill-i kasutatakse millekski muutumise märkimiseks:

va pōrō ji-ō 'vesi muutub jääks'.

- 5) Teatud verbid nõuavad nimisõnu Ill-i vormis. Sel juhul esineb Ill-i lõpuga varustatud nimisõna rektsioonina:

velōdča inžen'er-ō 'õpin inseneriks';

eska idōgjas-ō 'usun inglitesse'.

- 6) Elusolendeid tähistavate nimisõnade kasutamine Ill-i vormis on piiratud. Tavaliselt tähistavad need nimisõnad eriala või ametit. Ametisse võtmise, olemise ja ametist lahkumise või vallandamise väljendamiseks kasutatakse nimisõnu Ill-i, In-i ja El-i vormides. Ametisse astumise puhul tarvitatakse Ill-i:

puktisny dors'ys'-ō 'määrati sepaks'.

Muudel juhtudel tarvitatakse käände asemel enamasti postpositionaalkonstruktsioone (Osnovõ 1976: 144-145).

- 7) Sageli liitub Ill-i lõpp *-ō* elusolendeid tähistavatele nimisõnadele, mis on varustatud mitmusetunnusega. Mitmusetunnus *-jas* on sel juhul kollektiivitunnuseks (nagu ungari keele *-ék*):

Petyr-jas 'Peeter ja ta kaaslased';

Gabov-jas 'Gabovi pere'.

Ill asendab siin postpositiooni *ordō* 'juurde':

Gabovjas-ō = Gabovjas ordō 'Gabovi pere juurde'.

8) Tüüpiline on sisekohakäänete kasutamine nimisõnades, mis tähistavad erinevaid kehaosi. Riietumist märkivad verbid nõuavad III-i vormis nimisõnu:

kok-õ kõmala sapõg 'panen saapad jalga'.

9) Liikumist ühest kohast teise väljendatakse paarissõnadega, kus esimene osa on EI-i ja teine III-i vormis:

kerka-ys' kerka-õ 'majast majja';

uvj-ys' uvj-õ 'oksalt oksale'.

Sellistel sõnaühenditel võib olla ka ajaline funktsioon. Korduvatest sõnadest koosnevad konstruktsioonid lähenevad tähenduse poolest määrsõnadele (Guljajev 1961: 32):

vo-ys' vo-õ = voys'-vo 'aastast aastasse'.

Postpositsioonide lõpus esinev III-i sufiks on vormilt sama kui nimisõnades:

pytšk-õ 'sisse'.

Määrsõnades on tavaliselt samuti -õ:

yl-õ 'kaugele'.

Kuid esineb ka allomorf -a (Rédei 1978: 60):

jon-a 'kõvasti'.

TEKE

Vanimate kirjalikult dokumenteeritud keeleandmete kohaselt oli vanapermi kirjakeele⁷ Ill-i lõpp *-õ* murdeliste variantidena ka *-e* ja *-a* (Lõtkin 1952: 103, 104):

mezõs-õ 'Jumalasse'.

Võib vaid oletada, milline kuju oli Ill-l enne XIV sajandit, kust pärinevad vanimad keelemälestised. Üldiselt arvatakse, et algpermi Ill-i lõpp oli **-ek* ja latiivse **-k* kao tulemusena muutusid Ill-i lõpud sellisteks, nagu nad tänapäeval on (Osnovõ 1976: 145; Itkonen 1967: 249). B. Serebrennikovi arvates (1963: 77) ei ole permi keeltes **k*-latiivi jälgi. Mõned uurijad näevad selle jäänuseid üksikutes sõnades: *as-ki* 'homme' (< *as-yv* 'hommik') (Osnovõ 1976: 147). Võib oletada, et **k*-latiiv polnud permi keeltes laialt levinud ja ei ole kunagi esinenud nendes vormides, millest arenes tänapäeva Ill-i *-õ* (Judakin 1997: 157).

2.4.1.2. Inessiiv

In-i lõpp on *-yn*. Kuulub KUHU-KUS-KUST-kolmikusse koos Ill-i ja El-ga. In-i diferentseerimistunnused on sisekohasuhte osutamine ja staatiline lokalisatsioon. Viimase tunnuse alusel vastandub In teistele kohakäänetele.

FUNKTSIOONID

- 1) In-i põhifunktsioon on millegi sees olemise märkimine:

kerka-yn 'majas'.

⁷ Termin 'vanapermi kirjakeel' kasutamine on siin tinglik. Kuigi keelemälestised põhinevad ühel murdel (tolle aja ežva-jemva murre), ei saa me rääkida kirjakeelest selle laiemas mõistes, kuna selle kasutamine oli levinud vaid kiriklikus elus (Baraksanov 1986: 5).

2) Nagu III-gi võib In osutada väliskohasuhet. Sel juhul liitub In-i lõpp nimisõnale, mis tähistab objekti, millel ei ole sisemust:

džodž-yn 'põrandal'.

3) In näitab ka seisundit:

bur ru-yn lony 'heas tujus olema'.

4) Mingis ametis või staatuses olemist väljendatakse nimisõnadega In-i vormis (vt. ka 2.4.1.1.):

sijõ mōd vo n'in saldat-yn 'ta on juba teist aastat sõdur /sõjaväes/'.

5) Liitudes mitmusetunnusega varustatud nimisõnadele, mis tähistavad elusolendeid, asendab In postpositsiooni *ordyn* 'juures' (vt. ka 2.4.1.1.):

Petyrjas-yn 'Peetri ja ta kaaslaste / pere juures'.

6) Kehaosi tähistavad nimisõnad on In-i vormis, kui on tegemist riietega (vt. ka 2.4.1.1.):

ki-yn kepys 'kindad käes'.

7) Ajalises funktsioonis osutab In ajavahemikule, millal toimub tegevus:

ryt-yn 'õhtul';

tulys-yn 'kevadel';

...vo-yn '...aastal'.

Nagu III-i puhulgi oli öeldud, kasutatakse osutavas vormis In-i asemel InstrP_x3Sg, kui aega märkiva sõna ees ei ole mingisugust täiendit:

ryt-nas 'õhtul'.

A. Judakin (1997: 109) ühendab InstrP_x3Sg *na*-lokatiivi ja *s*-lokatiiviga. Tegelikult on selle sufiksi komponent *-s* ainsuse 3. isiku possessiivsufiks: P_x2Sg *-(y)d* ja P_x3Sg *-(y)s* võivad peale possessiivsuse tähistada objekti, mis on juba verbaalselt märgitud eelnevas kontekstis (Koževin 1997, viidatud Kelmakov 1997: 312 järgi; Rédei 1978: 61).

Et *-s* on P_x, tõendab ka see asjaolu, et mõnedel juhtudel võib ajalises funktsioonis InstrP_x3Sg asemel esineda InstrP_x2Sg *-nad*, millel on samuti osutav funktsioon:

tõv-nas ‘talvel’;

tõv-nad ‘talvel’.

Võib nõustuda sellega, et InstrP_x3Sg osal *-na-* on ühist **na*-lokatiiviga, kui arvestame selle asjaoluga, et Instr-i neutraalne (mitte possessiivne) vorm *-õn* pärineb kohakäändest ja nimelt In-i *-yn*-ist.

TEKE

Vanapermi keeles esines samuti In *-yn* (Lõtkin 1952: 103, 104):

gortjas-yn ‘kirstudes’.

-yn-le paralleelselt eksisteeris ka teine In-i lõpp *-õn* (Lõtkin 1952: 103), mis on tänapäeva Instr-i sufiks. Tol ajal ei olnud veel Instr-i ja In-i lõpud diferentseeritud: *-yn* võis esineda Instr-i ja *-õn* In-i tähenduses (Lõtkin 1952: 105; Osnovõ 1976: 147). Selle diferentseerimatuse järgi on ka tänapäeva komi keeles:

tat-õn ‘siin’;

važ-õn ‘ammu’.

Arvatakse, et In-i *-yn* element *-n* pärineb **na*-lokatiivist (Osnovõ 1976: 145-147). Komponenti *-y-* seostatakse *i*-lokatiiviga, mille järgi nähakse mõnede adverbide paralleelvormides (Judakin 1997: 110):

se-n = se-n-i 'seal'.

Kuid üldise arvamuse kohaselt on *-y-* käändesufiksile liitunud tüve lõppvokaal (Guljajev 1961: 110-112). Sama hästi võib elementi *-y-* pidada sidevokaaliks.

Tagasõnade In-i vormid ei erine nimisõnade omadest. Seevastu mäarsõnades on sellel käändel mitu allomorfi: *-n*, *-yn*, *-õn* (Rédei 1978: 60).

2.4.1.3. Elatiiv

El-i lõpp on *-ys'*. El on KUHU-KUS-KUST-kolmiku kolmas liige lisaks Ill-le ja In-le. Diferentseerimistunnused on sisekohasuhte osutamine ja dünaamiline taandsuundumine. Suundumise alusel moodustab El opositsioonipaari sisekohakäänetest Ill-ga ja vastandub ka Term-le.

FUNKTSIOONID

Foneetika seisukohalt üsna lihtsa morfeemiga El-l on seevastu väga lai semantiline diapsoon.

- 1) El tähendab liikumist millegi seest:

kerka-ys' 'majast'.

- 2) Võib osutada väliskohasuhet ja tähistada liikumist objektilt, millel ei ole sisemust:

džodž-ys' 'põrandalt'.

3) Ajalises funktsioonis ei ole El eriti kasutatav. Ajaliste piiride (mis ajast mis ajani toimub tegevus) märkimiseks kasutatakse El-i koos Ill-ga vaid mõnes murdes:

pemyd-ys' pemyd-õ 'koidust ehani' sõna sõnalt 'pimedast pimedasse'.

Kirjakeeles tarvitatakse Egr-i ja Term-i:

pemyd-s'an' pemyd-õd'z' 'koidust ehani' sõna sõnalt 'pimedast pimedani'.

4) Ametist lahkumise märkimiseks pannakse nimisõna El-i vormi:

võtlisny juralys'-ys' 'vallandati juhataja ametist'.

5) Nagu Ill ja In-gi liitub El mitmusetunnusega nimisõnale, mis tähistab elusolendit. El on sel juhul postpositsiooni *ordys'* 'juurest' asendajaks:

Gabovjas-ys' 'Gabovi pere juurest'.

6) El-i vormis esinevad nimisõnad, mis märgivad kehaosi, kust võetakse mingi riietuse:

kok-ys' kōm pōrččyny 'jalatseid jalast võtma'.

7) El tähistab materjali, millest on midagi tehtud:

pu-ys' vōččōm 'puust tehtud'.

8) Tähendab põhjust:

lapyd myj-ys'-kō 'niiske millestki';

kuvny myj-ys'-kō 'surema millesegi'.

9) El-i kasutatakse ka päritolu märkimiseks mingist perest, rahvusest jne.:

kutšōmkō kotyr-ys' petny 'mingist perest pärinema'.

10) El esineb paarissõnades (vt. ka 2.4.1.1.):

ki-ys' ki-õ 'käest kätte'.

11) El-i kohafunktsioon on jälgitav ka abstraktse tähendusega väljendites:

ebõs-ys' petny 'väsimusest nõrkema' sõna sõnalt 'jõust välja tulema'.

12) Nagu eesti keeleski nõuavad verbid *n'õbny* 'ostma', *ad'd'z'yny* 'leidma', *kyjny* 'püüdma' jne. (neid on komi keeles hulgaliselt) nimisõnu El-i vormis:

n'õbny lavka-ys' 'ostma poest';

kyjny võr-ys' 'püüdma metsast'.

13) Eemaldumist, eraldumist, vabanemist jmt. ning ka psühholoogilist seisundit märkivad verbid nõuavad El-i:

jõz-ys' torjavny 'rahvast eralduma';

ponjas-ys' povny 'koeri kartma';

gaž(õj) byri vok-ys' 'tunnen vennast puudust'.

14) Postpositsioonid *kynd'z'i*, *õprič*, *õtdor* nõuavad samuti El-i. Eesti keeles on selle konstruktsiooni vasteks prepositsioon *peale* + Gen:

me-ys' kynd'z'i 'peale minu'.

15) El-i kasutatakse võrdlusel:

te me-ys' jondžyk 'sa oled minust tugevam'.

Komi keele lõunamurretes on selleks eraldi kääne – Komp *-s'a*, mis on geneetiliselt seotud El-ga. Võrdluse põhimõtteks on sõnatüvede kordamine omaduse rõhutamiseks ja tugevdamiseks:

miča-ys' miča 'väga ilus' sõna sõnalt 'ilusast ilus'.

16) Lõpetuseks olgu mainitud, et El võib esineda ka Part-i funktsioonis, kuid see on väga kitsa levikualaga murdeline nähtus (Guljajev 1961: 90-93):

nuõ gortas ta-ys' 'viib teda koju'.

TEKE

Keelemälestised on fikseerinud vanapermi kirjakeeles vaid ühe El-i lõpu -ys' (Lõtkin 1952: 103, 104):

veltydalanin-ys' 'taevast'.

Siiski arvatakse, et permi keelte ühisajal oli kasutusel kaks El-i lõppu: -s'- ja -s't- (Osnovõ 1976: 147). Udmurdi keeles on veel mõlemad sufiksivõtted produktiivsed: -s'- absoluutsel ja -s't- possessiivsel käänamisel. Komi keeles võib näha -s't- jälgi ainult mõnedes sõnades:

võl'is't'i 'lõpuks';

kuim lun mys't'i 'kolme päeva pärast'.

Samuti sisaldab sellist formanti komi keele Udora murde Egr -is'tõm (Guljajev 1961: 134-135):

asul-is'tõm 'hommikust' (vrd. kirjakeele *asyv-s'an*).

El-i elementi -y- peetakse tüve lõppvokaaliks, mis on liitunud käändelõpule (Guljajev 1961: 110-112).

-s'- on eksisteerinud juba permi keelte ühisajal. Seevastu ei saa me tõestada -s'- sugulust läänemeresoome-volga -s-ga (Guljajev 1961: 121). Erinevalt läänemeresoome keelte -s-ist (nt. eesti keele Ill-i -sse, In-i -s ja El-i -st) ei ole komi keele s'-käänete -s'-

elemendil sisekohaosutamise funktsiooni, vaid *-s'*- tähendab erinevat laadi eraldumist objektist:

El *-ys'* tähendab liikumist millegi seest;

Egr *-s'an'* märgib liikumist millegi poolt;

Abl-i *-lys'* puhul võetakse objektilt midagi, mis kuulub talle; objektiks on tavaliselt mõni isik;

Komp *-s'a* on võrdluskääne. Kuna võrdlus põhineb ikka eraldumise põhimõttel, on Komp otseselt seotud teiste *s'*-käänetega. Seda käänet kirjakeeles ei ole, ta esineb vaid murretes.

s'-l on eraldumis-lähtumise tähendus mitte ainult El-s, vaid ka teistes *s'*-käänetes. El ongi ülejäänud *s'*-käänete esivanem (Guljajev 1961: 15).

2.4.1.4. Prolatiiv

Prol-i lõpud on *-õd* ja *-ti*. Diferentseerimistunnused on sisekohasuhte osutamine ja dünaamiline suundumine. Prol võib märkida nii positiivset kui ka taandsuundumist.

FUNKTSIOONID

1) Prol tähistab liikumist millegi kaudu või midagi pidi. Objekti semantikast sõltuvalt võib Prol väljendada kas liiklusteed või ületatavat ruumala:

tuj-õd = tuj-ti 'piki teed';

võr-õd = võr-ti 'mööda metsa'.

2) Prol osutab kohale, millest võetakse kinni, hoitakse, tõmmatakse jne:

ki-õd kutny 'käest kinni hoidma'.

Erinevate uurijate arvamused Prol-st lahknevad. Mõned (nt. Alvre 1987: 63; Vászolyi 1968: 47-66) peavad kahe lõpuga Prol-i kaheks erinevaks käändeks: Pros *-õd* ja Transit *-ti*. Arvatakse ka (Osnovõ 1976: 147-148), et kahe lõpu funktsioonid on tänapäeva komi keeles ühte sulanud, kuigi veel eelpermi keeles on eksisteerinud kaks erinevat käänat. Bubrih (1949: 53) arvab, et *-õd* ja *-ti* tähendused langevad täiesti kokku. Kuigi käesolevas töös esitan ma samuti Prol-i ühe käändena ja arvan, et *-õd* ja *-ti* asendavad teineteist, on ikkagi situatsioone, kus üks käändelõpp on tarvitavam ja eelistatavam kui teine:

pigem *ki-õd bos'tny* kui *ki-ti bos'tny* 'käest kinni võtma'.

-ti on sagedamini kasutatav postpositsioonides ja määrsõnades (Rédei 1978: 60):

kerka saj-ti 'maja tagant'.

Määrsõnades võib *-ti* esineda ka *-t* kujul:

ta-ti = ta-t 'siit, seda teed pidi'.

TEKE

Vanapermi kirjakeeles on eksisteerinud mõlemad sufiksud (Lõtkin 1952: 103, 105). Lõtkin esitab neid ühe käände kahe lõpuna:

leban-õd 'õhus (liikuma)';

as verid vyl-ti in mun 'üle oma orja ära mine'.

Prol-i formantide tekkest on teadlastel samuti erinevad arvamused. Vastavalt üldisele seisukohale koosneb *-ti* kahest elemendist:

-t + -i.

Elementi *-i* peetakse soome-ugrilise **j*-latiivi jäljeks. Esimese elemendi suhtes ei ole ühtset seisukohta. Tõenäoliselt pärineb see **t*-ablatiivist (Vászolyi 1968: 80). Siin on rakendatav sama mall, millest tuleb juttu Egr-i *-s'an'* ja Ablaterm-i *-ys'õd'z'* puhul (vt. 2.4.2.1.). Selle kohaselt annab ablatiivse tähendusega *-t* ja latiivse tähendusega *-i* summa Prol-i *-ti*.

Teise ProlC_x *-õd* areng on olnud samalaadne. Vanapermi keeles toimus muutus *CV > C* nagu hiljem vanakomi keeles *-ti > -t*, mida võib jälgida määrsõnade puhul (vt. 2.4.1.4.).

2.4.2. Väliskohakäänded

2.4.2.1. Egressiiv

Egr-i lõpp on *-s'an'*. Diferentseerimistunnused on väliskohasuhte osutamine, dünaamiline taandsuundumine ja kontakti olemasolu. Suundumise alusel moodustab Egr opositsioonipaari koos Apr-ga.

FUNKTSIOONID

Egr-l on üsna väike tähenduste ulatus.

1) Egr tähendab liikumist millegi poolt, konkreetse objekti suunast või kohast, mis on liikumise lähtepunktiks:

kerka-s'an' 'maja poolt';

kar-s'an' 'linna poolt, linnast'.

Teise näite puhul (*kar-s'an'*) võib Egr olla asendatud El-ga:

kar-ys' 'linnast'.

Siin on Egr-i ja El-i tähendused üsna sarnased ja nad võivad esineda sünonüümidena. Egr ja El võivad küll vahel väljendada ühte ja sama situatsiooni, kuid väike semantiline vahe ikkagi on.

On palju juhtumeid, kus esineb El ja ei saa esineda Egr ning vastupidi. Sarnastes situatsioonideski ei kattu nende käänete tähendused täielikult. Seda illustreerivad kaks järgmist näidet:

El: *loktis vartanin-ys'* 'tuli viljapeksmiselt';

Egr: *loktis vartanin-s'an'* 'tuli sealt, kus pekstakse vilja'.

Kui esimeses näites (El) väljendatakse tegevuse lõpetamist või töökoha jätmisega seotud liikumist, siis teises näites (Egr) märgib nimisõna vaid kohta, mis on liikumise lähtepunktiks, ilma et see oleks kuidagi seotud tegevusega (Guljajev 1961: 168-169).

Egr-i ja El-i sarnasus on kõige paremini jälgitav just kohasuhte osutamisel. See on arusaadav, kuna mõlema käände peafunktsioon on objektilt eemaldumise väljendamine.

- 2) Egr liitub nimisõnale, mis tähendab isikut või kollektiivi, kellelt tegevus lähtub:

te-s'an' vois pis'mõ 'sinult tuli kiri'.

- 3) Egr märgib asukohta, osutades, kui kaugel ühest objektist asub teine:

kerka-s'an' ylyn 'majast kaugel'.

- 4) Egr-i koos Term-ga kasutatakse liikumise või tegevuse piiride märkimiseks:

kerka-s'an' võr-õd'z' 'majast metsani'.

- 5) Ajalises funktsioonis märgib Egr tegevuse algusmomenti:

vyl'lun-s'an' 'esmaspäevast'.

- 6) Term-ga ühenduses osutab Egr ajavahemikule, mille jooksul tegevus toimub:

asyv-s'an' ryt-õd'z' 'hommikust õhtuni'.

7) Mõnedes lõunamurretes (ja ka permikomi keeles) tähistab Egr põhjust (Guljajev 1961: 158):

kyrymjas gegdõny va-s'an'-ys' 'käed külmetavad külma vee tõttu'.

Egr moodustab ka määrsõnu:

õni-s'an' 'nüüdsest alates'.

TEKE

Egr-i lõpp *-s'an'* on fikseeritud keelemälestistes (Lõtkin 1952: 103, 104):

veltydalanin-s'an' 'taevast'.

Egr-i element *-s'-*, mis sisaldab eemaldumise, eraldumise momenti, on geneetiliselt seotud El-i lõpuga *-(y)s'* (Osnovõ 1976: 145, 149; vt. ka 2.4.1.3.).

Latiiv *-n'*, mis on ka Apr-i lõpu koosseisus, on Egr-i teiseks komponendiks.

Siin tekkib küsimus: kuidas võivad olla kaks tähenduselt vastupidist käänat ühes morfeemiühenduses:

El *-s'-* + lat *-n'* ?

Paistab, et komi (ja ka vanapermi) keelele on omane selline kohasuhte osutamise tüüp: üks morfeem (El *-s'-*) märgib liikumise lähtepunkti ja teine (Lat *-n'*) liikumise suunda (Vászolyi 1968: 80). Nende kahe käände ühendamise tulemusena tekib Apr tähendusega 'kust-kuhu (mis suunas)':

El *-s'-* + Lat *-n'* = Apr *-s'an'*.

Sama mall on jälgitav murdelise *-ys'õd'z'* (variandid *-(i/y)s'ed'z'*) puhul, mis on iseenesest väga omapärane sufiks. Seda käänat peetakse üldiselt Egr-i murdeliseks variandiks (vt. näiteks Nekrassova 2000: 30). Ent on vist mõtet nimetada seda teisiti, kuna see erineb kirjakeele Egr-st nii vormi poolest kui ka semantiliselt, kuigi samas sisaldab ka suuna märkimise funktsiooni nagu kirjakeele Egr-gi. R. Baker (1985: 84, 226-229) viitab E. Vászolyi suulisele teatele ja kasutab selle käände puhul tema terminit “ablatoterminatiiv”. Ilmselt on see parem termin antud käände märkimiseks.

Ablaterm-i osised on selgelt eristatavad: El *-ys'* ja Term *-õd'z'*. Need käänded eraldi moodustavad opositsiooni suundumise alusel:

El: *kar-ys'* ‘linnast’;

Term: *kar-õd'z'* ‘linnani’.

Ablaterm-i *-ys'õd'z'* puhul võib näha kirjakeele Egr-ga *-s'an'* seoses kirjeldatud loogikale sarnast mõttekäiku: El *-ys'* märgib liikumise lähtepunkti, Term *-õd'z'* sihtpunkti (piiri) ja liikumine kulgebki nende kahe punkti vahel (Vászolyi 1968: 80). Niisiis tähendabki murdeline Ablaterm *-ys'õd'z'* liikumist ‘kust-kuhu (milleni)’. Sellega erineb see kääne kirjakeelsest Egr-st semantiliselt: *-ys'õd'z'* märgib mitte ainult liikumise lähtepunkti ja suunda (vrd. kirjakeele Egr-i *-s'an'*), vaid ka lõpp-punkti. Teiste sõnadega, erinevalt kirjakeele Egr-st informeerib Ablaterm *-ys'õd'z'* ka sellest, et liikumine jõuab sihtpunkti:

kirjakeeles: *Syktyvkar-s'an' Tartu-õd'z'* ‘Sõktõvkarist Tartuni / Tartusse’;

murdes: *Syktyvkar-ys'õd'z'* ‘Sõktõvkarist Tartuni / Tartusse (rääkija asub Tartus)’.

Murdes ei märgita verbaalselt, kuhu konkreetselt jõuab liikumine, kuid sellest saab aru kontekstist⁸.

Nii *-s'an'* kui ka *-ys'õd'z'* on primaarsete käändelõppude ühendamise teel saadud sekundaarsed sufiksid. *-ys'õd'z'* on komi keele omaette arengu tulemus (Guljajev 1961: 201).

2.4.2.2. Aproksimatiiv

Apr-i lõpp on *-lan'*. Diferentseerimistunnused on väliskohasuhte osutamine, positiivne dünaamiline suundumine ja kontakti puudumine. Suundumise alusel on Apr opositsioonis Egr-ga.

FUNKTSIOONID

Apr-i peafunktsioon on suunamärkimine. Kõrvaltähenduste osas ei paista see kääne silma erilise kirjuseusega.

1) Apr tähistab liikumist millegi suunas, kusjuures Apr-ga varustatud nimisõna märgib objekti, mis esineb orientiirina ja mitte liikumise eesmärgina. Antud funktsioonis kasutatakse Apr-i koos liikumise verbidega:

muna kerka-lan' 'lähen maja poole'.

⁸ Vászolyi (1968: 80) räägib oma kogemusest seoses Ablaterm-i kasutamisega: ühes Udora külas on tema komidest vastuvõtjad huvi tundnud, kust on võõras nende juurde tulnud. Vászolyi saatja on vastanud: *mortyd Vengrija-is'õd'z' loktis* 'see inimene tuli siia Ungarist'. Vászolyi on küsinud, miks ta ei ütelnud *Vengrija-is' loktis* (Elat) või *Vengrija-s'an' loktis* (Egr; ta nimetab Egr-i Abl-ks). Sellele on saatja vastanud, et muidu oleks ta märkinud vaid seda, kust on inimene lähtunud; seevastu näitab *-is'ed'z'* peale lähtepunkti ka seda, et inimene on sinna jõudnud ja asub selles kohas, kus see lause kõlas.

2) Apr võib märkida objekti, mille läheduses asub või tegutseb teine objekt:

võr-lan'-ys leptis kerka 'metsa pool ehitas (ta) maja'.

3) Ajalises funktsioonis tähistab Apr ajalist piiri, mille poole tegevus kulgeb. Selles tähenduses käitub Apr kohafunktsiooniga sarnaselt:

kadys matystčis tõv-lan' 'aeg lähenes talvele'.

4) Samuti võib Apr osutada ajavahemikule, milles tegevus toimub ja mis on enam-vähem lähedalolev ajale-orientiirile:

ryt-lan'-ys zermis 'õhtu poole hakkas vihma sadama'.

5) Murdeti võib Apr viidata ka kokkupuutele objektiga, kirjakeeles eeldab Apr kontakti puudumist. Murdeline Apr esineb sel juhul verbidega, mis osutavad kontaktile:

s'ten-lan' vartis 'lõi vastu seinat'.

6) Kasutatakse suhtelise sarnasuse märkimiseks. Sel juhul liitub Apr-i lõpp nimisõnale, mis tähendab objekti, millega sarnaneb teine objekt. Apr esineb siin verbiga *munny* 'minema':

piys aj-lan'-ys munõ 'poeg on isa moodi' sõna sõnalt 'poeg läheb isa poole'.

Selles tähenduses võib Apr-i asemel esineda postpositsioon *vylõ* 'peale', kuid see on ilmselt sekundaarne ja seletatav vene keele mõjuga (Nekrassova 1987: 151):

piys aj vylas munõ 'poeg on isa moodi'.

Murdeti võib Apr tähendada ka põhjust jne.

Apr *-lan'* on ka lähikohakäänete liitsufiksise esimeseks komponendiks (vt. 2.4.3.).

TEKE

Apr ei esine vanapermi tekstides (Lõtkin 1952: 103). Tegelikult võib oletada, et juba tollal oli Apr-l sama kuju kui tänapäeva sürjakomi keeles, kuna nii permikomi kui ka udmurdi keele Apr-i lõpp on *-lan'*. Lähtudes Apr-i suhteliselt kitsast semantilisest diapasoonest ja ebaühtlasest arengust sugulaskeeltes võib arvata, et Apr-i arenemine toimus suhteliselt hilisemal eelpermi perioodil, kui olid juba olemas Gen, Dat ja Abl (Nekrassova 1987: 155). Sellele viitab ka käändelõpu keerulisem koosseis. Arvatakse, et element *-l-* on tekkinud derivatsioonisufiksist (Osnovõ 1976: 145, 148-149):

mõd-la-yn 'mujal, teises kohas' (< *mõd* 'muu, teine');

byd-la-ys' 'igalt poolt' (< *byd* 'igäüks, igasugune').

Lat *-n'*, mis on Apr-i lõpu teiseks komponendiks, esineb ka Egr-i sufiksist *-s'an'* ja määrsõnades:

kymy-n' 'näoli'.

2.4.2.3. Terminatiiv

Term-i lõpp on *-õd'z'*. Diferentseerimistunnused on väliskohasuhte osutamine, positiivne dünaamiline suundumine ja kontakti olemasolu. Suundumise alusel vastandub Term Egr-le. Kontakti olemasolu / puudumise alusel moodustab Term opositsioonipaari Apr-ga, millel puudub kontakt objektiga.

FUNKTSIOONID

- 1) Term tähistab liikumist milleni:

kerka-õd'z' 'majani'.

2) Konstruksioonides koos Egr-ga märgib Term liikumise piire:

võr-s'an' kerka-õd'z' 'metsast / metsa äärest majani'.

3) Ajalises funktsioonis tähistab Term samuti piiri:

ar-õd'z' 'sügiseni'.

4) Paarissõnades koos Egr-ga kasutatakse Term tegevuse ajaliste piiride märkimiseks:

asyv-s'an' ryt-õd'z' 'hommikust õhtuni'.

5) Term võib märkida aega enne mingisugust momenti, tegevust jne:

ožman-õd'z' 'enne sõda'.

6) Term-i kasutatakse ka määra väljendamiseks:

jurs'i vuž-õd'z' gõrdõdny 'juuksejuurteni punastama'.

TEKE

Term on fikseeritud kirjamälestistes. Vanapermi keeles on Term-l olnud sama formant kui tänapäeva Term-lgi (Lõtkin 1952: 103, 105):

mu-õd'z' 'maani'.

Ühtset seisukohta Term-i tekke suhtes ei ole. Term-i seostatakse kas iseseisva sõnaga *vod'z'* 'ees(osa)' või latiiviga *s'* (< *č') (Osnovõ 1976: 148). Ilmselt pole kumbki oletus tõestatav.

2.4.3. Lähikohakäänded

Selle sarja kohakäänete sufiksiste keerulisest koosseisust on tingitud ka nende tähenduste kitsas diapasoon. Enamik neist piirdub koha- ja ajasuhete osutamisega. Erandiks on vaid Apr-III $-lan'õ$. Ajamõisteid tähistavate nimisõnadega liitumisel ilmneb käänete ajaline tähendus, muude sõnadega ühinemisel realiseeruvad kohasuhted (Nekrassova 1990: 139).

Lähikohakäändelõppude struktuur ja teke on selge: igas vormis seisab esimesena Apr-i sufiks, millele liituvad teiste kohakäänete lõpud:

$-lan'õ < -lan' + -õ$;

$-lan'yn < -lan' + -yn$;

$-lan'ys' < -lan' + -ys'$;

$-lan'ti < -lan' + -ti / -lan'õd < -lan' + -õd$;

$-lan's'an' < -lan' + -s'an'$;

$-lan'õd'z' < -lan' + -õd'z'$.

On ka vastupidist arvamust. Nimelt arvab Bubrih (1949: 51-52), et lähikohakäänded (ta nimetab neid $-lan'$ -moodustisteks) on algsemad võrreldes teiste kohakäänetega (vt. ka 2.4.3.1.). Kuid see versioon on üsna ebatõepärane.

Kuna lähikohakäändelõppude ülesehitus on selge ja nende komponendid on ilusti eristatavad, ei hakka nende käänete sufiksiste teket eraldi vaatama. Neid sufikseid moodustavate käändelõppude arengut võib jälgida töö vastavates osades.

2.4.3.1. Aproximatiiv-Ilatiiv

Apr-III-i lõpp on **-lan'õ**. III-i, In-i ja El-ga sarnaselt moodustab see kääne koos Apr-In-i ja Apr-El-ga KUHU-KUS-KUST-kolmiku. Apr-III-i diferentseerimistunnused on lähikohasuste osutamine, positiivne dünaamiline suundumine ja sihtkoha märkimine. Suundumise alusel vastandub Apr-III Apr-El-le ja Apr-Egr-le.

FUNKTSIOONID

Apr-III on lähikohakäänetest kõige tähendusterikkam.

1) Selle käände peamiseks funktsiooniks on kellegi või millegi lähedusse liikumise näitamine:

džudžyddžykin-lan'õ 'selle koha lähedusse, kus on sügavam (vesi)'.

2) Apr-III võib osutada ka objektile, mille läheduses paikneb või tegutseb teine objekt (vt. ka 2.4.2.2.):

võr-lan'õ leptis kerka 'metsa pool ehitas (ta) maja'.

3) Apr-III võib esineda ka ajalises funktsioonis ja tähistada ajalist piiri, mille poole tegevus kulgeb:

gožõm pom-lan'õ 'suve lõpu poole'.

4) Nagu Apr-gi (vt. 2.4.2.2.) võib Apr-III märkida suhtelist sarnasust:

piys bat'ys-lan'õ munõ 'poeg on isa moodi'.

Peab ütlema, et semantiliselt ei erine Apr-III *-lan'õ* Apr-st *-lan'* (vt. 2.4.2.2.) peaaegu üldse. See on tingitud selle käände moodustumisest kahe latiivse käände alusel, mis

erinevad vaid erinevatesse käändeseeriatesse kuulumise poolest: *-lan'* on väliskohakäände formant ja *-õ* on sisekohakäände formant (Nekrassova 1987: 185-186). Peale selle võivad Apr ja Ill murretes, aga mõnikord ka kirjakeeles teineteist vastastikku asendada (Nekrassova 1985: 150-151).

Apr-III *-lan'õ* ja Apr *-lan'* võivad esineda sünonüümidena:

kerka-lan'õ = *kerka-lan'* 'maja suunas'.

Võib-olla selle asjaolu pärast arvab Bubrih (1949: 51-52), et need lähikohakäänded on primaarsed võrreldes Apr-ga *-lan'*, mis on tema väite kohaselt tekkinud Apr-III-i *-lan'õ* lühenemise teel.

Vaatamata näilikule sünonüümsusele ja sarnasusele tõlkimisel võib ikka näha väikest vahet Apr-i *-lan'* ja Apr-III-i *-lan'õ* tähenduses. Apr-i *-lan'* tähistab vaid liikumise üldist suunda, aga Apr-III-i *-lan'õ* on konkreetsem tähendus ja see märgib, et liikumine toimub just antud suunas (Nekrassova 1985: 151; 1987: 186). Olenevalt kontekstist võib Apr-III-i *-lan'õ* asendada Apr-i *-lan'* ja tähistada liikumise suunda. Samas kuulub Apr-III-i *-lan'õ* ikkagi lähikohakäänete hulka, kus komponendil *-lan'-* ei ole liikumise suuna märkimise funktsiooni. Sõltuvalt situatsioonist on Apr-III-i erinev tähendus:

ju-lan'õ 'jõe poole / suunas';

ju-lan'õ 'jõe lähedusse'.

2.4.3.2. Aproximatiiv-Inessiiv

Apr-In-i lõpp on *-lan'yn*. Kuulub KUHU-KUS-KUST-kolmikusse koos Apr-III-i ja Apr-El-ga. Apr-In-i diferentseerimistunnused on sisekohasuhte osutamine ja staatiline lokalisatsioon. Teise tunnuse alusel vastandub Apr-In teistele kohakäänetele.

FUNKTSIOONID

1) Apr-In-i funktsioon on kellegi või millegi läheduses viibimise või tegevuse toimumise märkimine:

čom-lan'yn 'onni lähedal / läheduses';

uv-lan'yn-džyk 'rohkem alamjooksu ala pool'.

2) Harvemini esineb tegevuse umbkaudse toimumisaja tähendus:

ar-lan'yn 'sügise poole'.

2.4.3.3. Aproximatiiv-Elatiiv

Apr-El-i lõpp on *-lan'ys'*. Apr-El on KUHU-KUS-KUST-kolmiku kolmas liige lisaks Apr-III-le ja Apr-In-le. Diferentseerimistunnused on lähikohasuhte osutamine, dünaamiline taandsuundumine ja liikumise lähtepunkti märkimine. Suundumise alusel vastandub Apr-El Apr-Term-le ja Apr-III-le. Apr-El on opositsioonis Apr-Egr-ga suuna / liikumispunkti näitamise alusel.

FUNKTSIOONID

Apr-El märgib kellegi või millegi lähedusest lahkumist:

võr-lan'ys' 'metsa lähedusest';

vid'z'jas-lan'ys' 'heinamaade lähedusest'.

Apr-El-i *-lan'ys'* on tähenduse poolest väga lähedane Apr-Egr-le *-lan's'an'*. Samasugune suhe on jälgitav ka eraldi El-i *-ys'* ja Egr-i *-s'an'* kasutamise puhul (vt. 2.4.2.1.).

2.4.3.4. Aproximatiiv-Prolatiiv

Apr-Prol-i lõpud on *-lan'ti* ja *-lan'õd*. Diferentseerimistunnused on lähikohasuhte osutamine ja dünaamiline suundumine. Apr-Prol osutab liikumise teed ja võib märkida nii positiivset kui ka taandsuundumist.

FUNKTSIOONID

Apr-Prol osutab liikumisele läbi kellegi või millegi läheduses oleva ala:

võr-lan'õd ~ *võr-lan'ti* 'mööda kohta või ala, mis on metsa lähedal';

rytyv-lan'ti-ys 'lääne pool'.

2.4.3.5. Aproximatiiv-Egressiiv

Apr-Egr-i lõpp on *-lan's'an'*. Diferentseerimistunnused on lähikohasuhte osutamine, dünaamiline taandsuundumine ja suuna märkimine. Vastandub Apr-Term-le ja Apr-III-le suundumise alusel. Suuna / liikumispunkti näitamise seisukohast moodustab opositsioonipaari Apr-El-ga.

FUNKTSIOONID

Apr-Egr-i funktsioon on kellegi või millegi lähedusest liikumise suuna märkimine, s.o objekt ei ole sellel juhul liikumise või tegevuse lähtepunkt, vaid ainult orientiir:

s'ikt-lan's'an' 'selle koha poolt / suunast, mis on küla lähedal'.

Semantiliselt on Apr-Egr väga lähedane Apr-El-le, mis eriti ilmneb tõlkimisel (vt. ka 2.4.3.3.).

2.4.3.6. Aproximatiiv-Terminatiiv

Apr-Term-i lõpp on *-lan'õd'z'*. Diferentseerimistunnused on lähikohasuhte osutamine, positiivne dünaamiline suundumine ja liikumise piiri näitamine. Suundumise alusel on Apr-Term opositsioonis Apr-Egr-i ja Apr-El-ga. Apr-Term on paaris Apr-III-ga. Nende diferentseerimistunnused on ühesugused, erinevus on vaid selles, et üks osutab liikumise piiri (Apr-Term) ja teine liikumise sihtpunkti (Apr-III).

FUNKTSIOONID

Apr-Term-i funktsioon on kellegi või millegi läheduses oleva kohani liikumise märkimine:

võr-lan'õd'z' 'selle kohani, mis on metsa lähedal'.

Harva esineb Apr-Term ka ajalises tähenduses (Morfologija 2000: 93):

põrys'-lan'õd'z' 'peaaegu vanaduseni'.

2.5. POSSESSIIVNE KÄÄNAMINE

Komi keeles on kaks noomeni käänamissarja: absoluutne ja possessiivne. Absoluutse käänamise puhul liitub noomenile vaid käändelõpp, mida olen juba esile toonud tabelis 1 (vt. 2.1.1.). Possessiivsel käänamisel liituvad sõnale veel possessiivsufiks *-õj*, *-yd*, *-ys*, *-nym*, *-nyd* või *-nys*. Erinevate käänete puhul võib possessiivsufiks olla sõnas kas käändelõpu ees või selle järel. Kuna erinevad autorid näitavad seda erinevalt, pean

õigeks tuua esile minu seisukohalt kõik võimalikud variandid. Sulgudes on esitatud need vormid, mis puuduvad senistes kohakäändeid kirjeldavates töedes. Olen pannud need vormid samuti alljärgnevasse tabelisse, kuna minu meelest on need põhimõtteliselt võimalikud, kuigi teised uurijad ei ole neid esile toonud⁹. Sellel põhjusel piirdun ma vaid nende vormide esitamisega neid pikemalt analüüsimata:

Tabel 3. Possessiivne käänamine komi keeles

<i>kääne</i>	<i>ainsus (üks omatav)</i>			<i>mitmus (üks omatav)</i>		
	<i>1. isik</i>	<i>2. isik</i>	<i>3. isik</i>	<i>1. isik</i>	<i>2. isik</i>	<i>3. isik</i>
Ill	-am	-ad	-as	-anym	-anyd	-anys
In	-am	-ad	-as	-anym	-anyd	-anys
El	-s'ym	-s'yd	-s'ys	-s'ynym	-s'ynyd	-s'ynys
Apr	-lan'ym -õjlan'	-lan'yd -ydlan'	-lan'ys -yslan'	-lan'nym -nymlan'	-lan'nyd -nydlan'	-lan'nys -nyslan'
Egr	-s'an'ym -õjs'an'	-s'an'yd -yds'an'	-s'an'ys -yss'an'	-s'an'nym -nyms'an'	-s'an'nyd -nyds'an'	-s'an'nys -nyss'an'
Prol	-õdym -tiym -õjti	-õdyd -tiyd	-õdys -tiys	-õdnym -tinym	-õdnyd -tinyd	-õdnys -tinys
Term	-õd'z'ym	-õd'z'yd	-õd'z'ys	-õd'z'nym	-õd'z'nyd	-õd'z'nys
Apr-III	-lan'am (-õjlan'õ)	-lan'ad (-ydlan'õ)	-lan'as (-yslan'õ)	-lan'anym (-nymlan'õ)	-lan'anyd (-nydlan'õ)	-lan'anys (-nyslan'õ)
Apr-In	-lan'am (-õjlan'yn)	-lan'ad (-ydlan'yn)	-lan'as (-yslan'yn)	-lan'anym (-nymlan'yn)	-lan'anyd (-nydlan'yn)	-lan'anys (-nyslan'yn)
Apr-El	-lan's'ym (-õjlan'ys')	-lan's'yd (-ydlan'ys')	-lan's'ys (-yslan'ys')	-lan's'ynym (-nymlan'ys')	-lan's'ynyd (-nydlan'ys')	-lan's'ynys (-nyslan'ys')
Apr-Prol	-lan'õdym (-õjlan'õd) -lan'tiym	-lan'õdyd (-ydlan'õd)	-lan'õdys (-yslan'õd)	-lan'õdnym (-nymlan'õd)	-lan'õdnyd (-nydlan'õd)	-lan'õdnys (-nyslan'õd)

⁹ Asi on selles, et lähikohakäanded on harva kasutatavad, seda enam possessiivsufiksiga varustatud vormid. Lähikohakäänete esinemist (esinemise võimalikkust) on ilmselt võimalik uurida küsimustiku abil, kuna tekstis ja kõnes esinevad nad väga harva (vt. 2.8.).

tabeli 3 jätk

Apr-Egr	-õjlan's'an'	-lan's'an'yd (-ydlan's'an')	-lan's'an'ys (-yslans's'an')	-lan's'an'nym (-nymlan's'an')	-lan's'an'nyd (-nydlan's'an')	-lan's'an'nys (-nyslans's'an')
Apr-Term	-lan'õd'z'ym (-õjlan'õd'z')	-lan'õd'z'yd (-ydlan'õd'z')	-lan'õd'z'ys (-yslans'õd'z')	-lan'õd'z'nym (-nymlan'õd'z')	-lan'õd'z'nyd (-nydlan'õd'z')	-lan'õd'z'nys (-nyslans'õd'z')

(Bubrih 1949: 33-34; Sorvatšova 1961: 467-468; Vászolyi 1967: 7-16; Osnovõ 1976: 151-152; Rédei 1978: 62-63; Entsiklopedija 1998: 438; Morfologija 2000: 91-93).

Tabelist on näha, et possessiivne käänamine moodustab üsna keerulise süsteemi. Me näeme, et käändeti ja isikuti on possessiivsufiksi ja käändelõpu järjekord erinev. Siin on kaks võimalust: $P_x C_x$ ja $C_x P_x$.

Apr-i ja Egr-i puhul on võimalikud mõlemad variandid, nii $P_x C_x$ kui ka $C_x P_x$. Nendes käänetes on selgelt eristatavad P_x ja C_x . Probleemseks osutub kahe erineva P_x esinemine: *-õj* ja *-(y)m*. Enamik käändeid ja ka asesõnad näitavad järgmist:

$$P_x1 = M^{10}$$

$$P_x2 = D$$

$$P_x3 = S$$

Seda harmooniat rikub *-õj*, kusjuures ta esineb käänamisel ainult käändelõpu ees. Kui võtta arvesse seda viimast asjaolu ja pidada järjekorda $C_x P_x$ algsemaks, võib nõustuda E. Vászolyi poolt antud seletusega *-õj* tekkele. Nimelt väidab ta, et mõnel komi keele arenguperioodil toimus morfonoloogiline muutus, mille tagajärjena teatud morfonoloogilises ümbruses kadus süsteemi üks liige. Selle asemele tuli uus, võõras element, mis morfonoloogia seisukohalt suurepäraselt asendas eelmist, kuigi oli paradigmas hämmastava piiratusega: esineb ainult noomeni paradigmas ja sealgi väikse sagedusega (Vászolyi 1967: 26).

¹⁰ M tähistab siin P_x1 Sg *-(y)m* ja P_x1 Pl *-nym* sufiksitate isikule osutavat komponenti *-m*. D ja S tähistavad vastavalt 2. ja 3. isikut.

Komi keele *-õj* on ka deminutiivsufiks ja vokatiivi lõpp (Osnovõ 1976: 150; Rédei 1978: 62).

Apr-i ja Egr-i puhul peab tegema veel järgmise märkuse: kuigi minu tabeli kohaselt on võimalik nii P_xC_x kui ka C_xP_x kõikides isikutes, ei esita kõik uurijad alati mõlemat varianti.

Prol ja Term osutavad kindlat C_xP_x järjekorda. Erandiks on $ProlP_x1Sg$ *-õj-ti*, kus on P_xC_x , kuid see on vaid üks juhtum kaheteistkümnest võimalikust P_xC_x vormist. Seda enam, et antud variant esineb ainult ühes allikas (Sorvatšova 1961: 468).

Rédei arvates (1978: 63) ei ole tänapäeva komi keeles $ProlP_x1Sg$ (temal kaks erinevat käänat Pros ja Transit) ja $TermP_x1Sg$ vormid kasutatavad ja ta ei esitagi neid vorme. Tegelikult on need olemas, kuigi Rédeil on õigus kasutamise suhtes. Kaasaegses komi keeles võib ära märkida tendentsi possessiivsufiksiga varustatud käändevormide tarvitamise vähenemise poole just 1. isikus kõikide käänete puhul. Eriti kõnekeeles jäetakse omamine grammatiliselt märkimata ja kasutatakse absoluutse käänamise vorme. Vajaduse korral tarvitatakse rõhutamiseks pronoomeneid:

menam kerka-yn 'minu majas'.

El-i vormides on samuti kindel järjekord C_xP_x . Possessiivsufiks on selgelt eristatavad. Lihtsustades võib sufiksit *-s'(y)* pidada El-i *-ys'* allomorfiiks. EIP_x võis tekkida käändelõpu ja possessiivsufiksi kokkusulamise tagajärjel:

$-ys' (EIC_x) + -ym (P_x1Sg) = -s'ym;$

$-ys' (EIC_x) + -yd (P_x2Sg) = -s'yd$ jne.

Eriti probleemseteks osutuvad Ill-i ja In-i vormid. Esimene, mis paistab silma, on see, et Ill ja In langevad vormiliselt ühte ja seda võime jälgida kõikide isikute puhul. Selline kokkulangevus toimub vaid possessiivse käänamise puhul. Kuid seda Ill-i ja In-i vormi diferentseerimatust ei saa pidada mingiks komi keele eripäraks. Latiivse ja

lokatiivse funktsiooniga käänete kujulist sarnasust võib leida nii mõneski uurali keeles ja teisteski keeleperedes ei ole ühe ja sama morfeemi (nt. prepositsiooni) kasutamine nii latiivse kui ka lokatiivse suhte väljendamiseks võõras (Tauli 1966: 25-28). Algupäraselt võiski kohakäänitel suuna eristamine puududa ja tänapäeva kolmeliikmeline süsteem osutub sel juhul sekundaarseks (Tauli 1966: 24-25).

Mis puutub Ill-i ja In-i vormide P_x ja C_x eristamisse, saame enam-vähem lihtsalt hakkama P_x -ga. Kuigi mõlemad sufiksids (P_x ja C_x) on sulanud ühte, on P_x -d ikkagi eristatavad. Kõikides isikutes on muutumatuks osaks *-a-*, millele järgneb P_x . Meil ei jää midagi muud üle, kui pidada seda elementi Ill C_x ja In C_x allomorfiiks (Vászolyi 1967: 12, 16-17), kuigi vormilt ei ole *-a-* sarnane ei Ill-i *-õ* ega In-i *-yn-*ga.

On ka sellest erinev arvamus Ill P_x ja In P_x sufiksiste tekke kohta. Nimelt eristab Serebrennikov (1963: 55) permi keeltes veel ühte lokatiivi – *an-*inessiivi. Tema arvates said Ill-i ja In-i possessiivsed vormid tänapäevase kuju *-n* kao tulemusena:

**kerka-an-m* > *kerka-am* ‘minu majja / majas’;

**kerka-an-d* > *kerka-ad* ‘sinu majja / majas’;

**kerka-an-s* > *kerka-as* ‘tema majja / majas’ jne.

Selline võimalus ei ole välistatud, kuid tõestada seda ei saa.

Lähikohakäänete puhul on sufiksiste peamiseks järjekorraks samuti C_xP_x . Ainukeseks erandiks osutub hilisemate allikate kohaselt (Entsiklopedija 1998: 438; Morfologija 2000: 91-93) Apr-Egr P_x 1Sg *-õjlan’s’an’*.

Ill-i ja In-ga sarnaselt langevad Apr-Ill-i ja Apr-In-i sufiksids samade isikute puhul vormiliselt ühte.

Niisiis, possessiivsel käänamisel on kaks moodustusviisi: kas C_xP_x või P_xC_x . Selges ülekaalus on need vormid, kus C_x paigutub P_x ette (C_xP_x). See on jälgitav kõikide käänete ja isikute puhul. Neid vorme on kokku 89. Teine moodustuse järjekord, kui

sõnatüvele liitub enne P_x ja seejärel C_x , on esindatud vähem: neid vorme on vaid 14. $P_x C_x$ on võimalik Apr-i ja Egr-i vormides kõikides isikutes ning Prol-s ainsuse 1. isikus, kusjuures ainult ühe Prol-i lõpu (-ti) puhul. Nendes käänetes on $P_x C_x$ vaid paralleelne moodustusviis ja $C_x P_x$ on ikkagi prioriteetne. Ainult Egr P_x 1Sg vormil ei ole paralleelset varianti, kus oleks vastupidine järjekord $C_x P_x$. Kohakäänete puhul on see ainuke näide, kus esineb järjekord $P_x C_x$ ilma paralleelse võimaluseta $C_x P_x$.

2.6. KOHAKÄÄNETE FUNKTSIONAALSED VASTED

Välis- ja sisekohakäänete kohafunktsiooni on võimalik edasi anda ka tagasõnade abil:

Ill	$võr\ pytskõ = võr-õ$	‘metsa’;
In	$võr\ pytskyn = võr-yn$	‘metsas’;
El	$võr\ pytskys' = võr-ys'$	‘metsast’;
Apr	$võr\ dorlan' = võr-lan'$	‘metsa poole’;
Egr	$võr\ dors'an' = võr-s'an'$	‘metsa poolt’;
Prol	$võr\ kuz'a = võr-ti, võr-õd$	‘mööda metsa’;
Term	$võr\ dorõd'z' = võr-õd'z'$	‘metsani’.

Kui millegi pinnal toimuva tegevuse väljendamise puhul on see ainuke võimalus, v.a sisemuseta objekte märkivad nimisõnad (vt. 2.1.1. ja 2.4.1.1.), siis teiste kohasuhete näitamisel on selline analüütiline vorm välis- ja sisekohakäänete paralleelseks variandiks.

Tagasõnad on nimisõnalist päritolu ja võivad esineda possessiivsufiksiga, mitmuse ja komparatiivi tunnusega (Maitinskaja 1982: 70-73):

pyzan vyl-ad 'sinu laua peal';

užin bõr-jas-yn 'õhtusöökide järel' (Bubrih 1949: 169);

kerkajas berd-ti-džyk 'rohkem majadest mööda' (Bubrih 1949: 169).

Lähikohakäänete funktsionaalseteks vasteteks komi keeles on postpositsionaalkonstruktsioonid, mis on moodustatud sufiksist *-la-* ja postpositsioonitüvest *dor-* 'koht millegi juures' (Nekrassova 1987: 189-190):

kerka-ladorõ 'maja poole';

kerka-ladoryn 'maja pool';

kerka-ladorys' 'maja poolt';

kerka-ladors'an' 'maja suunast';

kerka-ladorti ~ *kerka-ladorõd* 'majast mööda';

kerka-ladorõd'z' 'kohani, mis on maja pool'.

Nekrassova (1987: 190) räägib uue postpositsioonidesarja tekkest, kus käändelõpud liituvad tüvele *lador-*. Kas peab neid vorme pidama postpositsioonideks või mitte ja järelilikult kirjutama nimisõnast lahku või temaga kokku, see on juba postpositsioone puudutav küsimus. Kuid igal juhul võib seoses kohakäänetegaga öelda, et lähikohakäänete lõppude esimene komponent *-lan'-* ja sufiks *-la-* on funktsionaalses ja ka geneetilises suguluses (vt. ka 2.4.2.1.):

võr-lan'yn = *võr-ladoryn* 'metsa pool, metsa lähedal'.

2.7. KOMI KEELE LÄHIKOHAKÄÄNETE PARALLEELID
LÄHISUGULASKEELTES

-*lan*'-komponendiga liitsufiksid esinevad ka permikomi keeles, kusjuures on jälgitav nii semantiline kui ka vormiline sarnasus, v.a foneetilised variandid (Nekrassova 1987: 187):

vun-van'õ 'lõuna poole';

ta-van'is'-džyk 'rohkem siitpoolt'.

Permikomi keele puhul võib rääkida ka teist tüüpi lähikohakäänetesarjast. See moodustub *dyn*- ja *ord*- tüvega seerialiste tagasõnade lühenemise tulemusena mõnedes permikomi keele murretes (Batalova 1982: 98):

dynõ > -*dõ*, *dynyn* > -*dyn*, *dyn'is'* > -*d'is'*, *dynõt'* > -*dõt'*, *dynõd'z'* > -*dõd'z'*;

ordõ > -*dõ*, *ordyn* > -*dyn*, *ord'is'* > *d'is'*, *ordõt'* > -*dõt'*, *ordõd'z'* > -*dõd'z'*.

Neid sufikseid kasutatakse laialt koos isikuliste asesõnadega:

Apr-III *mian-dõ* < *mian dynõ / ordõ* 'meie juurde / poole';

Apr-In *mian-dyn* < *mian dynyn / ordyn* 'meie juures / pool';

Apr-El *mian'-d'is'* < *mian dyn'is' / ord'is'* 'meie juurest / poolt';

Apr-Prol *mian-dõt'* < *mian dynõt' / ordõt'* 'meist mööda';

Apr-Term *mian-dõd'z'* < *mian dynõd'z' / ordõd'z'* 'meieni'.

Nendel käändelõppudel on ka tendents liituda nimisõnadele:

võr-dyn < *võr dynyn* 'metsa läheduses / juures';

võr-dõ < *võr dynõ* 'metsa poole / juurde' jne.

Lähikohakäänete süsteemi tekkimise “keskuseks” on permikomi keeles On’kovo murdeala (Batalova 1982: 98-99).

Udmurdi keeles esineb *-lan’*-komponendiga sufikseid määrsõnades ja tagasõnades, kus see on samuti ligilähedase tähendusega koafiks (Nekrassova 1987: 188):

ul-lan’yn ‘allpool’;

šur ul-lan’ys’ ‘jõe alamjooksu poolt / suunast’;

šur ul-lan’oz’ ‘jõe alamjooksu alani’ jne.

Permikomi keelele sarnane nähtus on ka näiteks udmurdi keele Glazovi murdes, kus esineb *-n’*-elemendiga käändevorm kirjakeele postpositionaalsete konstruktsioonide asemel (Lõtkin, Tepljašina 1959: 224; Tepljašina 1970: 169):

ad’ami-n’e (kirjakeeles *ad’ami din’e / dory*) ‘inimese juurde’;

brate-n’e (kirjakeeles *brate din’e / dory*) ‘minu juurde’.

-n’-element esineb kuues kohakäändes ja moodustab omaette käändesarja (Tepljašina 1981: 288; Gordejeva 2001: 146-147):

Apr-In *-n’yn* ‘kellegi või millegi läheduses viibimine’;

Apr-El *-n’ys’* ‘kellegi või millegi lähedusest lahkumine’;

Lä-Del¹¹ *-n’ys’en* ‘kellegi või millegi lähedusest eemaldumine’;

Apr-III *-n’e* ‘kellegi või millegi lähedusse suundumine’;

Apr-Prol *-n’it’i* ‘läbi kellegi või millegi läheduses oleva ala liikumine’;

¹¹ Käesolevas töös on seda käännet nimetatud Egr-ks.

Apr-Term *-n'oz'* 'kellegi või millegi läheduses oleva kohani liikumine'.

Lähikohakäänete moodustumine leiab aset udmurdi keele põhjamurretes, kuid mitte kõigis. Enamikus udmurdi murretes vastavad nendele käänetele peamiselt tagasõnalised konstruktsioonid tüvedega *dor-* ja *din'-*. (Karpova 1997: 86) Lähikohakäändeid kasutatakse udmurdi keele põhjamurretes peamiselt elusolendeid tähistavate sõnade ja asesõnadega (Karpova 1997: 85-86).

Nagu permikomi keeleski pärineb udmurdi lähikohakäänete tunnus *-n'* postpositsioonist tüvega *din'-*. T. Tepljašina (1981: 288) kujutab *-n'*-elemendi kujunemist järgmiselt:

din' > dn' > n'.

Lähiminevikuni on arvatud, et *-n'*-komponendiga käändeid on udmurdi keeles kaks: *-n'e* ja *-n'yn*. Tegelikult kasutatakse *-n'*-tunnust põhja-udmurdi murrakutes kuues käändelõpus (Tepljašina 1981: 285-286; Karpova 1997: 87).

Bakeri (1985: 198) arvates toimus ülalmainitud tagasõnade lühenemine ja selle tulemusena uute käändevormide tekkimine mõlemas keeles (udmurdi põhjamurded ja permikomi lõunamurded) paralleelselt ja teineteisest sõltumatult.

Tagasõnade taoline muutumine käändelõppudeks esineb ka teistes soome-ugri keeltes, kuid kõige intensiivsemalt on see toimunud ungari, permikomi ja mõnedes läänemeresoome keeltes (Tauli 1966: 112-118; Maitinskaja 1979: 105-113; Baker 1985: 159-166).

2.8. LÄHIKOHAKÄÄNETE STATISTILINE ÜLEVAADE

Tänapäeva komi keeles ei ole lähikohakäänded eriti kasutatavad. Nekrassova (1987: 191, 241) andmete kohaselt on nende peamiseks funktsioneerimisalaks keele kirjalikud vormid (ilukirjandus). Ta on leidnud ühtekokku 19 esinemisjuhtumit, kõige sagedasemad neist on Apr-III (Nekrassoval Apr II) ja Apr-In:

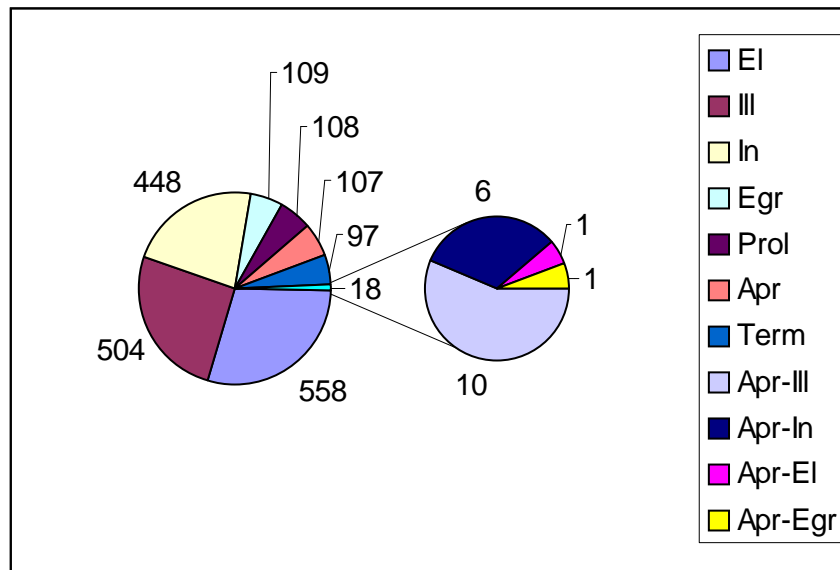
Apr-III	11 juhtumit;
Apr-In	6 juhtumit;
Apr-El	1 juhtum;
Apr-Egr	1 juhtum.

Võrdluseks võib ütelda, et samas tekstimahus esineb Nekrassoval kohakäänetest näiteks Apr-i 64 korda.

Lähikohakäänete sarnast esinemissagedust näitavad ka minu enda statistilised andmed. Olen kogunud ühtekokku 1949 kohakäänete esinemisjuhtumit ilukirjandusest (I. Toropovi jutustus “Тяж”). Sellesse arvu ei ole kaasatud käändesufiksiga tagasõnad ning mõningate arvsõnade ja määrsõnade kivistunud vormid, kus käänete kohafunktsioon ei ole selge. Võrdlemiseks toon esile mitte ainult lähikohakäänete, vaid ka teiste kohakäänete esinemise andmed.

Antud kogumis on esitatud kõik kohakäänded peale Apr-Prol-i ja Apr-Term-i, mille puhul ei tulnud ülalmainitud tekstis ette ühtegi näidet.

Järgmisel joonisel on näha statistilisi andmeid, mis iseloomustavad kohakäänetevahelisi arvilisi suhteid:

Joonis 5. Kohakäänete esinemine ilukirjanduses (I. Toropovi jutustus “Тяг”)

Protsentuaalselt näevad need arvud välja järgmised:

EI 28.63 % (558 esinemisjuhtumit);

III 25.86 % (504 esinemisjuhtumit);

In 22.99 % (448 esinemisjuhtumit);

Egr 5.59 % (109 esinemisjuhtumit);

Prol 5.54 % (108 esinemisjuhtumit);

Apr 5.49 % (107 esinemisjuhtumit);

Term 4.98 % (97 esinemisjuhtumit);

Lähikohakäänded 0.92 % (18 esinemisjuhtumit).

Need andmed näitavad, et kohakäänetest on kõige kasutatavamad sisekohakäänded III, In ja EI, mis moodustavad umbes $\frac{3}{4}$ esinemiste koguarvust. Egr, Prol, Apr ja Term

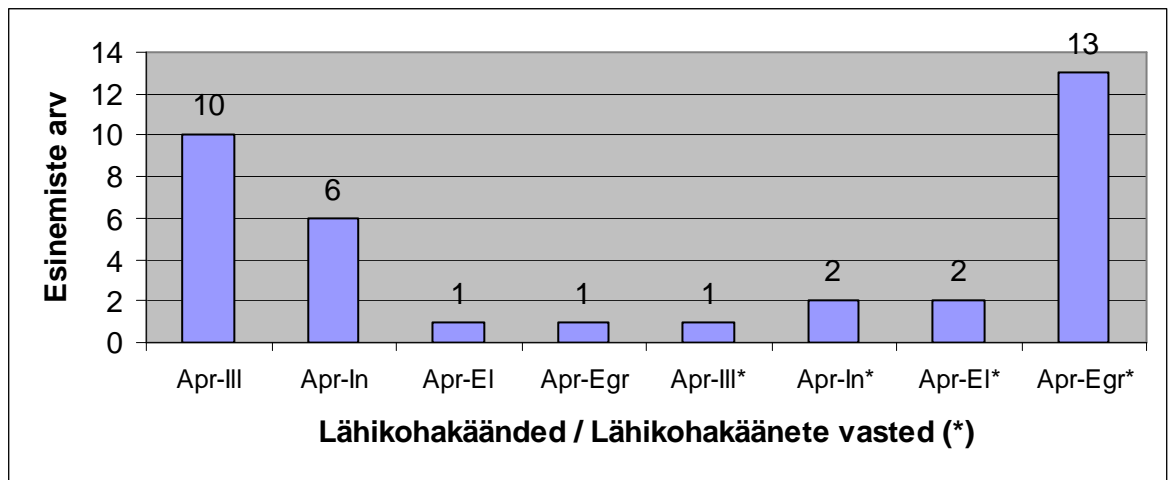
on esindatud tunduvalt vähem. Nende esinemiste arv on enam-vähem võrdne. Kõige vähem kasutatavad on lähikohakäänded – alla ühe protsendi (18 esinemist), kusjuures selle arvu moodustavad neli lähikohakäännet: Apr-III, Apr-In, Apr-El ja Apr-Egr. See toetab Nekrassova väidet lähikohakäännete harvast kasutamisest. On huvitav märkida, et minu enda andmed on väga sarnased Nekrassova andmetega erinevate lähikohakäännete esinemissagedusest:

Tabel 4. Lähikohakäännete esinemissagedus

	Lähikohakäännete esinemine G. Nekrassova (1987: 191, 241) järgi	Lähikohakäännete esinemine minu andmete järgi
Apr-III	11	10
Apr-In	6	6
Apr-El	1	1
Apr-Egr	1	1

Lähikohakäännetest kõige sagedasemad on Apr-III ja Apr-In. Nii Apr-El-i kui ka Apr-Egr-i puhul on fikseeritud vaid üks näide. Apr-Prol ega Apr-Term ei ole esinenud ühtegi korda.

On väga huvitav võrrelda lähikohakäändevormide ja nende funktsionaalsete vastete (vt. 2.6.) esinemist, kus ilmnevad mõningad seaduspärasused. Alljärgneval joonisel on näha lähikohakäännete ja nende alternatiivsete sõnavormide esinemissagedust ilukirjanduslikus tekstis:

Joonis 6. Lähikohakäänete ja nende funktsionaalsete vastete esinemine ilukirjanduses (I. Toropovi jutustus "Тян"), * märgib vastava käände ekvivalenti

Kõigepealt paistab silma see asjaolu, et antud näidetekogumis ei ole esindatud lähikohakäänetest Apr-Prol ja Apr-Term ning puuduvad ka nende käänete funktsionaalsed vasted, vastavalt *-ladorti* ja *-ladorōd'z'* sõnavormid. See võib olla ka juhus ja sellepärast nõuab lisauurimist.

Väga huvitava pildi moodustavad joonisel figureerivate sõnavormide arvandmed. Nimelt ilmneb siin järgmine seaduspärasus: mida rohkem esineb üks või teine lähikohakäändevorm tekstis, seda vähem on esindatud selle käände paralleelne variant, s.o funktsionaalne ekvivalent. Näiteks on Apr-III-i vorme läbivaadatud tekstis ette tulnud 10 korda, aga selle käände funktsionaalne vaste (*-ladorō*) vaid üks kord. Apr-Egr-i puhul on olukord vastupidine: 1 käändevorm ja 13 *-ladors'an'* sõnavormi.

Esitatu põhjal jääb selline tunne, et lähikohakäänded ja nende funktsionaalsed vasted (*-lador-* sõnavormid) täiendavad teineteist vastastikku. Samas ei saa seda veel täiesti kindlalt väita. Tegemist võib olla juhusega, seda enam et vaadeldavate sõnavormide arv on väga väike. Nende sõnavormide esinemist tuleks eraldi uurida, kasutades mahukamat materjali.

3. KOKKUVÕTE

Komi keele kohakäänded on olnud paljude uurijate huviobjektiks juba 19. sajandist alates. Esimese komi keele grammatika ilmumise ajast tänapäevani on tehtud ära suur töö käänete uurimise alal. On kindlaks määratud kõik kohakäänded ja nende põhitähendused, tehtud oletusi kohakäänete sufiksitate päritolu ja nende geneetilise seose kohta sugulaskeelte käändelõppudega, uuritud käändeid ühekaupa või rühmadena, mille aluseks on semantilised tunnused või käändesufiksitate geneetiline seos jne.

Komi kirjakeele käände paradigmas eristati lähiminevikuni 16 produktiivset käänet. Viimasel ajal on seda arvu suurendatud 22-ni, lisades traditsioonilisele 16-le käände omaette sarja moodustavad nn. lähikohakäänded (Entsiklopedija 1998, Morfologija 2000). Tänapäeva komi keele 22 käändest 13 moodustavad nn. konkreetsete e. lokaalseid suhteid osutavate käänete rühma. Kõikide kohakäänete põhifunktsiooniks on koha märkimine, kuid peale selle on neil veel lisatähendusi, nt. ajaline tähendus.

Kohakäänded moodustavad kolm suuremat rühma: sise-, välis- ja lähikohakäänded. Peab ütlema, et kui komi keele sisekohakäänetele vastavad eesti keeles samasugused sisekohakäänded (Ill, In ja El) ja nende põhitähendused (sisekoha osutamine) on ühesugused, siis väliskohakäänded komi keeles erinevad eesti keele omadest. Sellist sisekohakäänetele paralleelset väliskohasuhteid näitavatest käänetest koosnevat rühma nagu nt. eesti keele All, Ad ja Abl komi keeles ei ole. Tänapäeva komi keele All, Ad ja Abl ei osuta pealispinnasuhet. Kuna komi keeles ei ole All-l, Ad-l ja Abl-l koha tähendust nii nagu see on eesti keeles, pealispinna funktsiooniga käänded komi keeles puuduvad. Väliskohafunktsiooni võivad väljendada sisekohakäänded Ill, In ja El, kuid vaid juhul, kui objektile ei ole sisemust. Komi keele väliskohakäänete rühma moodustavad Egr, Apr ja Term. Lähikohakäänete sarja kuuluvad Apr-Ill, Apr-In, Apr-El, Apr-Prol, Apr-Egr ja Apr-Term.

Kohakäänded erinevad teineteisest nii lõppude tekke ja koosseisu kui ka semantilise mahu poolest. Ühed käändelõpud on väheste muutustega säilitanud oma arhailise kuju tänapäevani (Ill, In ja El), teised on tekkinud käändelõppude või isegi derivatsioonisufiksi ja käändelõpu kombineerumise teel (vastavalt Egr, Prol, Apr-Ill, Apr-In, Apr-El, Apr-Prol, Apr-Egr ja Apr-Term ning Apr) ja kolmandad on saadud mõnede uurijate järgi iseseisva sõna sufiksiks muutumise tulemusena (Term).

Lähikohakäänete formantideks on liitsufiks, mis on moodustatud ülalmainitud sise- ja väliskohakäändelõppude liitumise teel. Lähikohakäänevormide struktuur ja moodustusviis on selge: iga liitsufiksi esimeseks komponendiks on Apr *-lan'*, mis liitub teiste kohakäändelõppudega.

Nende vormide staatuse suhtes on erinevad uurijad erineval seisukohal. Mõned uurijad väidavad, et antud juhul realiseerub Apr-i *-lan'* derivatsioonifunktsioon. Bakeri arvates (1985: 231) ei ole põhjust pidada neid eraldi käänetekks. Nekrassova (1987: 181-183) räägib nendest sufiksistest kui käänetest. Uuemates töödes (nt. Morfologija 2000: 61, 91-93) on lähikohakäändeid esitatud juba koos sise- ja väliskohakäänetega.

Lähikohakäändesufiks ühine osa *-lan'* kannab tähendust, mis neid vorme iseloomustab ja ühte rühma ühendab. *-lan'* tähistab objekti läheduses olevat ruumala. *-lan'* annab lisatähenduse, kuid ei moodusta nimisõnale liitudes (veel) uut sõna.

-lan'-komponendiga liitsufiks käändemorfeemide hulka lugemist motiveerivad järgmised morfoloogilised ja süntaktilised tunnused (Nekrassova 1987: 181-183):

1) derivatsioonisufiksiga tuletistest erinevalt ühineb *-lan'* ainult teiste kohakäänete lõppudega;

2) piiramatu võimalus liita *-lan'*- komponendiga sufikseid elutuid (ka abstraktseid) ja elus objekte märkivate nimi- ning asesõnadega. Sellest erinevalt on sõnatuletusliku tähenduse üheks tunnuseks teatud sõnakategooria markeerimine. Derivatsioonitähendus

on sarjatähendus, mis on iseloomulik sõnaliigist väiksemale sõnaklassile. (Kubrjakova 1981: 87);

3) *-lan'*-komponendiga sõnavormide esinemine ainsuses ja mitmuses, kusjuures mitmuse tunnus eelneb käändelõpule. Tuletussufiksi puhul järgneb mitmuse tunnus tuletussufiksile:

4) võimalus varustada *-lan'*-komponendiga sõnavormid possessiivsufiksiga;

5) üksikute või laiendatud täiendite esinemise võimalus *-lan'*-komponendiga sõnavormidega.;

6) iga liitsufiksi ühtne grammatiline tähendus – lähikohasuhete osutamine. Selle varjundi annab sufiksile *-lan'*-komponent.

Kohakäänded moodustavad omavahel opositsioone, mille aluseks on käändeid iseloomustavad omadused ja tunnused:

1) sisekohasuhe / väliskohasuhe / lähikohasuhe;

2) dünaamiline suundumine / staatiline lokalisatsioon;

3) positiivne suundumine / taandsuundumine;

4) kontakti olemasolu / puudumine;

5) suunanäitamine / liikumise (lähte- või siht-) punkti märkimine.

Possessiivsel käänamisel liituvad sõnale peale käändelõppude veel possessiivsufiks. Sõltuvalt käändest ja isikust on possessiivsufiksi ja käändelõpu järjekord erinev. Siin on kaks moodustusviisi: C_xP_x ja P_xC_x . Kuigi P_xC_x võib esineda C_xP_x paralleelvariandina, on C_xP_x ikkagi prioriteetne. Vorme C_xP_x on 89 ja P_xC_x on kasutusel vaid 14 juhul.

Sise- ja väliskohakäänete kohafunktsiooni on võimalik edasi anda ka analüütilisel teel. Lähikohakäänete funktsionaalseteks vasteteks komi keeles on postpositsionaalkonstruktsioonid, mis on moodustatud sufiksist *-la-* ja postpositsioonitüvest *dor-* 'koht millegi juures' (Nekrassova 1987: 189-190).

Komi keele lähikohakäänete paralleele esineb ka permikomi ja udmurdi keeles.

Tänapäeva komi keeles ei ole lähikohakäänded eriti kasutatavad. Analüüsitud tekstis on lähikohakäänetest kõige sagedasemad *Apr-III* ja *Apr-In*. Nii *Apr-El-i* kui ka *Apr-Egr-i* puhul on fikseeritud vaid üks näide. *Apr-Prol* ega *Apr-Term* ei esinenud ühtegi korda.

LÜHENDID

Abl – ablatiiv

Ablaterm – ablatoterminatiiv

Acc – akusatiiv

Ad – adessiiv

Ak – akusatiiv

All – allatiiv

Apr – aproksimatiiv

C_x – käändelõpp

Dat – daativ

Del – delatiiv

Egr – egressiiv

El – elatiiv

Gen – genitiiv

Ill – illatiiv

In – inessiiv

Instr – instrumentaal

Komp – komparatiiv

Lat – latiiv

Loc – lokatiiv

MSFOu – Mémoires de la Société Finno-Ougrienne, Helsinki

Nom – nominatiiv

NyK – Nyelvtudományi Közlemények, Budapest

Pl – mitmus

Prol – prolatiiv

Pros – prosekutiiv

P_x – possessiivsufiks

Sg – ainsus

Term – terminatiiv

Transit – transitiiv

KIRJANDUS

Alvre, Paul 1987. Soome-ugri keelte ajalooline grammatika I. Sõnaliigid. Arvu- ja käändekategooria. Teine trükk. Tartu.

Baker, Robin 1985. The Development of the Komi Case System: a Dialectological Investigation. (MSFOu 189. Helsinki.)

Baraksanov = Бараксанов, Г. Г. 1986. История коми литературного языка и проблемы языковой нормы. (Доклад на заседании президиума Коми филиала АН СССР 25 декабря 1986 г. Серия препринтов “Научные доклады”, выпуск 158.) Сыктывкар.

Batalova = Баталова, Р. М. 1982. Ареальные исследования по восточным финно-угорским языкам (коми языки). Москва.

Bencédy jt = Bencédy, József, Pál Fábíán, Endre Rácz, Velcsov Mártonné. 1968. A mai magyar nyelv. Szerkesztette Rácz Endre. Budapest.

Bubrih = Бубрих, Д. В. 1949. Грамматика литературного коми языка. Ленинград.

Castrén, M. A. 1844. De nominum declinatione in lingua syrjaena. Helsingforsiae.

Collinder, Björn 1960. Comparative Grammar of the Uralic Languages. Uppsala.

Entsiklopedija = Коми язык. Энциклопедия. 1998. Отв. ред. Федюнёва Г. В. Москва.

Gordejeva, Natalja 2001. Kohakäänded eesti ja udmurdi keeles. Magistritöö. Käsikiri Tartu Ülikooli uurali keelte õppetoolis.

Guljajev = Гуляев, Е. С. 1961. с'-овые падежные суффиксы в коми языке /в сравнительно-историческом освещении/. Сыктывкар.

Fedjunjova, Tsõpanov = Федюнёва, Г. В., Е. А. Цыпанов 1992. Асшөр кывсикасьяс коми кивйын. Сыктывкар.

Flerov = Флеров, А. 1813. Зырянская грамматика. Санкт-Петербург.

Hakulinen, Lauri 1961. Suomen kielen rakenne ja kehitys. Toinen painos. Helsinki.

Hausenberg, Anu-Reet 1998. Komi. – The Uralic Languages. Daniel Abondolo (ed.). London and New York, pp. 305-326.

Igušev = Игушев, Е. А. 1990. Стилистика морфологических категорий коми языка. Сыктывкар.

Igušev = Игушев, Е. А. 2002. Коймод лунас, но луннас. – Коми му төв шөр 15 лун, 5 №.

Itkonen, Erkki 1967. Eräiden latiiivin ja prolatiivin päätteiden tarkastelua. – Virittäjä, nr. 3, lk 249-255.

Judakin = Юдакин, А. П. 1997. Сравнительно-историческая грамматика финно-угорских языков (Становление системы падежей). Москва.

Karmanova = Карманова, Л. Н. 1978. Коми язык. Сыктывкар.

Karmanova = Карманова, Л. Н. 1986. Современный коми язык: учебное пособие по спецкурсу. Сыктывкар.

Karpova = Карпова, Л. 1997. Фонетика и морфология среднечепецкого диалекта удмуртского языка. Тарту.

Kelmakov = Кельмаков, В. К. 1997. I (VI) международный симпозиум «Диалекты и история пермских языков во взаимодействии с другими языками». – *Linguistica Uralica*, nr. 4, lk 308-312.

Kolegova, Baraksanov = Колегова, Н. А., Г. Г. Бараксанов 1980. Среднесысольский диалект коми языка. Москва.

Kubrjakova = Кубрякова 1981. Типы языковых значений. Семантика производного слова. – Москва.

Kuratov = Куратов, И. А. 1939. Лингвистические работы. Том 2. Сыктывкар.

Kuznetsova = Кузнецова, З. И. 1968. Язык письменных коми памятников XVIII века (666 финно-угорские языки). Автореферат диссертации на соискание учёной степени кандидата филологических наук. Йошкар-Ола.

Künnap, Ago 1983. Uurali keelte kohakäänete päritolu probleemist. – *Fenno-Ugristica*, nr. 10, lk 52-59.

Künnap, Ago 1996. *Mea culpa*, aga omakeelsed Eesti põlisasukad oleme olnud juba 12 000 aastat. – *Keel ja Kirjandus*, nr. 8, lk 505-513.

Künnap, Ago 1998. Breakthrough in Present-Day Uralistics. Tartu.

Laanest, Arvo 1975. Sissejuhatus läänemeresoome keeltesse.

Lõtkin, G. S. = Лыткинъ, Г. С. 1889. Зырянский край при епископахъ пермскихъ и зырянскій языкъ. Санктпетербургъ.

Lõtkin, V. I. = Лыткин, В. И. 1952. Древнепермский язык. Чтение текстов, грамматика, словарь. Москва.

Lõtkin, Tepljašina = Лыткин, В. И., Т. И. Тепляшина 1959. Некоторые особенности глазовского диалекта. – Ученые записки Удмуртского научно-исследовательского института. Выпуск 19. Ижевск.

Lõtkin, V. I. = Лыткин, В. И. 1961. Коми язъвинский диалект. Москва.

Maitinskaja = Майтинская, К. Е. 1979. Историко-сопоставительная морфология финно-угорских языков. Москва.

Maitinskaja = Майтинская, К. Е. 1982. Служебные слова в финно-угорских языках. Москва.

Manova = Манова, Н. Д. 1994. Учимся говорить по-коми: самоучитель коми языка. Сыктывкар.

Morfologija = Ёния коми кыв. Морфология. Дасьт. Г. В. Федюнёва кипод улын. 2000. Сыктывкар.

Nekrassova = Некрасова, Г. А. 1985. О падежах на *-лань(-)* в коми языке. – *Fenno-Ugristica*, nr. 12, lk 147-154.

Nekrassova = Некрасова, Г. А. 1987а. л-овые падежи в коми языке. – Диссертация на соискание учёной степени кандидата филологических наук. Тарту.

Nekrassova = Некрасова, Г. А. 1987б. Аллатив места в пермских языках. – *Пермистика: вопросы диалектологии и истории пермских языков*. Ижевск.

Nekrassova = Некрасова, Г. А. 1989. Функциональная модель местных падежей коми языка. (Доклад на заседании президиума Коми научного центра УрО АН СССР 15 июня 1989 г. Серия препринтов «Научные доклады», выпуск 210.) Сыктывкар.

Nekrassova = Некрасова, Г. А. 1990. К проблеме возникновения вторичных падежных суффиксов в современном коми языке. – Материалы VI международного конгресса финно-угроведов. Том 2. Отв. ред. Федюнёва Г. В. Москва.

Nekrassova = Некрасова, Г. А. 2000. Коми кывйын кык вежлӧг формалӧн ӧттшӧтш паныдасьлӧм. – Коми слово в грамматике и словаре. Сыктывкар.

Osnovõ = Основы финно-угорского языкознания. Марийский, пермские и угорские языки. 1976. Москва.

Pusztay, János 1987. Analóg vonások az uráli és a paleoszibériai nyelvek névszói rendszerében. (A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 173.) Budapest.

Rédei, Károly 1978. Chrestomathia Syrjaenica. Budapest.

Rédei, Károly 1988. Die Syrjänische Sprache. – The Uralic Languages (description, history and foreign influences). Denis Sinor (ed.). Leiden, pp. 111-130.

Rogov = Роговъ, Н. 1860. Опыт грамматики пермяцкого языка. С.Петербургъ.

Savvaitov = Савваитов, П. И. 1850. Грамматика зырянского языка. Санкт-Петербург.

Serebrennikov = Серебренников, Б. А. 1963. Историческая морфология пермских языков. Москва.

Sjögren, A. J. 1830. Über den Grammatischen Bau der Sürjänischen Sprache mit Rücksicht auf die Finnische.

Sorvatšova = Сорвачёва, В. А. 1961. Краткий грамматический справочник по диалектам коми-зырянского языка. – Сравнительный словарь коми-зырянских диалектов. Сост. Т. И. Жилина, М. А. Сахарова, В. А. Сорвачёва. Сыктывкар.

Sorvatšova = Сорвачёва, В. А. 1977. Нижневычегодский диалект коми языка. Москва.

Sorvatšova, Beznossikova = Сорвачёва, В. А., Л. М. Безносикова 1990. Удорский диалект коми языка. Москва.

Šeljakin = Шелякин, М. А. 1985. О единстве функционального и системного описания грамматических форм в функциональной грамматике. – Проблемы функциональной грамматики. Москва.

Žilina, Baraksanov = Жилина, Т. И., Г. Г. Бараксанов 1971. Присыктывкарский диалект и коми литературный язык. Москва.

Žilina = Жилина, Т. И. 1975. Верхнесыольский диалект коми языка. Москва.

Žilina = Жилина, Т. И. 1985. Лузско-летский диалект коми языка. Москва.

Tauli, Valter 1966. Structural Tendencies in Uralic Languages. The Hague. (Indiana University Publications. Uralic and Altaic Series 17.)

Tepljašina = Тепляшина, Т. И. 1970. Язык бесермян. Москва.

Tepljašina = Тепляшина, Т. И. 1981. О новых удмуртских падежах. – *Congressus Quintus Internationalis Fenno-Ugristarum, Pars VI*. Turku, pp. 285-292.

Toropov = Торопов, И. 1982. Тян. Сыктывкар.

Tsõpanov = Цыпанов, Е. А. 1992. Коми кыв: самоучитель коми языка. Сыктывкар.

Vászolyi, Erik 1967. A finnugor személyjelek kérdéséhez. - *NyK LXIX*, old. 3-56.

Vászolyi, Erik 1968. Prolatívusz, tranzitívusz, lokatívusz a zürjénben, a votjákban és a finnugor alapnyelvben. - *NyK LXX*, old. 47-85.

Wiedemann, F. J. 1847. Versuch einer Grammatik der Syrjänischen Sprache. Reval.

Wiedemann, F. J. 1884. Grammatik der Syrjänischen Sprache mit Berücksichtigung ihrer Dialekte und des Wotjakischen. St. Petersburg.

МАТЫС ИНА ВЕЖЛӨГЪЯС

КОМИ КЫВЛӨН ИНА ВЕЖЛӨГЪЯС СИСТЕМАЫН

Резюме

Кыв туялысьяс видлавлісны коми ина вежлөгъяс 19 нэмын нин. Медводдза коми кыв грамматика петөмсянь öнiя кадöдз бергöдöма ыджыд удж коми кывлөн ина вежлөгъяслысь вежöртасъяссö да артмöмсö туялöмын, налысь рöдвуж кывъя ина вежлөгъяскöд семантика да генетика йитöдъяссö тöдчöдöмын да с. в.

Коми кывйын 22 вежлөг пиысь 13-ыс ина. Налөн медшöр вежöртасыс – ин индöм, но векжö öнiя коми кывйын ина вежлөгъяслөн эм уна мукöд вежöртас.

Матыс ина вежлөгъяслөн формантъясыс артмöмаöсь суффиксъяс öтувтöмөн. Налөн тэчасыс да артманногыс ясыд: быд матыс ина вежлөглөн суффиксын медводдзаөн мунö матыстчан вежлөг суффикс *-лань*, код дорö йитчöмаöсь мукöд ина вежлөг суффиксъяс.

-лань- компонента вежлөгъяслөн кутшöмкö категорияö пырöм вылö öтув видзöдлас абу. Но налөн грамматика тöдмөсьяс сертиыс позьö шуны, мый найö артмöдöны мукöд вежлөг серти выль, торъя матыс ина вежлөг чукöр.

Быд вежлөглөн эмöсь тöдмөсьяс, кодъяс лöоны подулөн вежлөгъяссö öтамöдыслы паныд сувтöдöмын ин индöм боксянь – вежлөгъяслөн оппозицияяс. Татшöм оппозицияяс подув вылын ина вежлөгъяс артмöдöны иерархия тэчас.

Коми кывйын эмакывъяслөн вежлөгасьöмыс овлö кык пöлöс: подув да сора вежлөгасьöм. Сора вежлөгасьöмын вежлөг да индан-асалан суффиксъяслөн сьöрсьөн-бöрсьөн мунöмыс абу öткодь. Вежлөг суффикс сулалö либö индан-асалан суффикс бöрын, либö сы водзын. Пырджык индан-асалан суффикс мунö вежлөг суффикс бöрын (89 форма). Индан-асалан суффикс сулалö вежлөг суффикс водзын сöмын 14 формаын.

Пытшкӧс ина да ортсы ина вежлӧгъяслысь ина вежӧртассӧ позьӧ петкӧдлыны и кывбӧра тэчасъяс отсӧгӧн. Матыс ина вежлӧгъяс вежысьӧн вермасны лоны *-ладор-* компонента формаяс.

-лань- компонента суффиксяс эмӧсь и перым-коми кывйын, кӧні выль вежлӧгъяс артмӧны кывбӧръяслӧн трансформация пыр. Удмурт кывйын татшӧм сяма суффиксяс петкӧдчӧны кадакывбердьясын да кывбӧрьясын.

Ӧнія коми кывйын матыс ина вежлӧгъяс паныдасьлӧны гежӧда. Статистика боксянь видлалӧм текстъясысь сюрис сӧмын 18 матыс ина вежлӧг форма. Медся тшӧкыда паныдасьлӧны матӧ матыстчан да матыс ина вежлӧг. Матысь петан да матысь ылыстчан вежлӧг паныдасьлӧны гежӧда. Маті вуджан да матіӧдз воан вежлӧг абу фиксируйтӧма ни ӧтчыдысь.

ПРИБЛИЗИТЕЛЬНО-МЕСТНЫЕ ПАДЕЖИ В СИСТЕМЕ МЕСТНЫХ ПАДЕЖЕЙ КОМИ ЯЗЫКА

Резюме

Системе местных падежей коми языка уделялось большое внимание со стороны лингвистов уже в 19 веке. Со времени выхода первой грамматики коми языка до наших дней проделана большая работа по определению функций и происхождения местных падежей, их семантической и генетической связи с местными падежами родственных языков и т. д.

13 из 22 падежей коми языка являются местными. Их основное значение – указание места, но тем не менее в современном коми языке местные падежи полифункциональны.

Формантами приблизительно-местных падежей являются сложные суффиксы. Структура суффиксов этих падежей ясна: первым компонентом каждого из приблизительно-местных падежей является окончание приблизительноного падежа *-лань-*, к которому присоединяются окончания других местных падежей.

Относительно категориальной принадлежности сложных падежных суффиксов с первым компонентом *-лань-* нет единого мнения. Тем не менее исходя из грамматических свойств этих суффиксов можно утверждать, что они составляют относительно новую серию приблизительно-местных падежей.

Каждый падеж характеризуется признаками, которые служат для дифференциации локальных противопоставлений. Местные падежи образуют иерархическую систему, основанную на этих оппозициях.

В коми языке различаются два типа склонения существительных: неопределенное и определено-притяжательное. При склонении существительных определено-притяжательный суффикс ставится или перед

падежным суффиксом, или после него. Приоритетным является порядок, в котором определенно-притяжательный суффикс стоит после падежного суффикса (89 форм). Определенно-притяжательный суффикс ставится перед падежным суффиксом лишь в 14 случаях.

Пространственное значение внешнеместных и внутреннеместных падежей возможно передать и аналитическим путем. Функциональным соответствием приблизительно-местным падежам в коми языке выступают послеложные конструкции, образованные с помощью суффикса *-ла-* и послелогов с основой на *дор-* ‘место около, возле чего-либо’.

Реализация сложных суффиксов с первым компонентом *-лань-* отмечается и в коми-пермяцком языке, где образование новых падежей происходит при помощи трансформации послелогов. В удмуртском языке подобные суффиксы проявляются в наречиях и послелогах.

В современном коми языке приблизительно-местные падежи ограничены в употреблении. В исследуемых статистически текстах зафиксировано всего 18 употреблений. Наиболее употребительными являются аппроксиматив-иллатив и аппроксиматив-инессив, аппроксиматив-элатив и аппроксиматив-эгрессив встречаются спорадически. В случае аппроксиматива-пролатива и аппроксиматива-терминатива не зафиксировано ни одного употребления.